

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**  
**ΠΜΣ «ΕΝΕΡΓΕΙΑ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»**  
**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**



**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ  
ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ  
ΕΚ/ΕΕ ΣΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ  
ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ**

Της  
**ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΣ**  
(ΑΜ: ΜΕΔ 14026)

© Αθήνα, Δεκέμβριος 2015

Η Μαργαρίτα Οικονόμου βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρος μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.



## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

---

<b>ΠΡΟΛΟΓΟΣ</b> .....	4
<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b> .....	5
 <b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄</b>	
Εισαγωγικά περί του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ανταγωνισμού.....	7
 <b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄</b>	
Από τις μονοπωλιακό πρότυπο στην έκδοση της Οδηγίας 1996/92/ΕΚ	
<b>I.</b> Εισαγωγή .....	12
<b>II.</b> Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ .....	16
<b>III.</b> Συμπεράσματα .....	24
 <b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄</b>	
Από την έκδοση της Οδηγίας 1996/92/ΕΚ στην έκδοση της Τρίτης Ενεργειακής Δέσμης	
<b>I.</b> Εισαγωγή .....	25
<b>II.</b> Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ .....	28
<b>III.</b> Συμπεράσματα .....	34
 <b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄</b>	
Από την Τρίτη Ενεργειακή Δέσμη έως σήμερα	
<b>I.</b> Εισαγωγή .....	35
<b>II.</b> Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ.....	38
<b>III.</b> Συμπεράσματα .....	42
 <b>ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</b> .....	43
 <b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</b> .....	45

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια καταγραφής της πορείας προς την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με βάση το Δίκαιο της ΕΕ και κυρίως τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ.

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Νικόλαο Φαραντούρη για την αμέριστη συμπαράστασή του στο έργο μου, τη φροντίδα για την οργάνωση και επιμέλεια της μεταπτυχιακής μου εργασίας και την αγαστή συνεργασία. Οφείλω να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, ήτοι τον κ. Άγγελο Κότιο και τον κ. Χρήστο Χατζηεμμανουήλ για τη συμβολή τους στη συγγραφή αλλά και υποστήριξη της εργασίας μου.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω το προσωπικό των βιβλιοθηκών: α) του Πανεπιστημίου Πειραιώς, β) της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και γ) του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών για τη βοήθεια που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια αναζήτησης βιβλιογραφίας για τη διπλωματική μου εργασία.

Τέλος, θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω θερμά αφενός το Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό για την κάθε είδους προσπάθεια που κατέβαλαν για την μετάδοση των γνώσεών τους και την καθοδήγησή τους, και αφετέρου το Διοικητικό Προσωπικό του Πανεπιστημίου, που συνεπικουρούσε αυτή την προσπάθεια καθ' όλη τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ως απορρύθμιση ή απελευθέρωση νοείται η κατάργηση των μονοπωλίων δημόσιων επιχειρήσεων ή υπηρεσιών που ανήκουν στο Κράτος, ιδίως σε τομείς κοινής ωφέλειας, όπως οι τηλεπικοινωνίες, οι ταχυδρομικές υπηρεσίες, οι μεταφορές και η ενέργεια, και η δυνατότητα άλλων επιχειρήσεων, τόσο ιδιωτικών όσο και δημόσιων, να δραστηριοποιηθούν σε αυτούς τους τομείς. Ο στενός δεσμός των δικτύων υποδομής με την κρατική εξουσία είναι ένα φαινόμενο που ξεκινά πολλά χρόνια πριν και έχει την πηγή του σε πολλαπλές αιτίες, μεταξύ των οποίων η τότε ανικανότητα της ιδιωτικής βούλησης να ανταποκριθεί στη ζήτηση για υπηρεσίες κοινής ωφέλειας<sup>1</sup>. Η μονοπωλιακή οργάνωση, όμως, της αγοράς δεν βρίσκεται σε συμφωνία με τον στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος είναι η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς που επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και παροχή υπηρεσιών. Τα πρώτα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση συντελέστηκαν την δεκαετία του 1980 και κορυφώθηκαν την δεκαετία του 1990, όταν και εκδόθηκε μεγάλος αριθμός οδηγιών και κανονισμών σε τομείς κοινής ωφέλειας, οι οποίοι προέβλεπαν κατάργηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων των κρατικών μονοπωλίων, διαχωρισμό ρυθμιστικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ίδρυση ανεξάρτητων αρχών και εισήγαγαν την έννοια της καθολικής υπηρεσίας<sup>2</sup>. Ειδικότερα στον τομέα της ενέργειας, πραγματοποιήθηκε μεγάλο άλμα, δεδομένου ότι από τη Συνθήκη ΕΚΑΧ το 1951 και τη Συνθήκη για την ατομική-πυρηνική ενέργεια το 1957, δεν είχαν καθοριστεί κοινοί κανόνες ούτε είχε μεταβιβαστεί συγκεκριμένη νομοθετική αρμοδιότητα για τον εν λόγω τομέα<sup>3</sup>. Έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οπότε και ξεκίνησε η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας, παρατηρούταν κατάτμηση των ενεργειακών αγορών των κρατών με περιορισμένες ανταλλαγές ενέργειας, ενώ το μονοπωλιακό και καθετοποιημένο μοντέλο των δημόσιων επιχειρήσεων ηλεκτρισμού κυριαρχούσε<sup>4</sup>. Σιγά σιγά, όμως, τα περισσότερα κράτη αντιλήφθηκαν την ανάγκη απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας και προχώρησαν σε νομοθετικές αλλαγές. Η απελευθέρωση της ενεργειακής αγοράς προωθήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) (νυν Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης), το οποίο με τη φιλελεύθερη εκείνη την εποχή νομολογία του συνέβαλε στην κατάργηση των μη αναγκαίων μονοπωλίων<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων και η ηλεκτρική ενέργεια [2005] ΝοΒ, σελ. 1499.

<sup>2</sup> ό.π., σελ. 1504.

<sup>3</sup> ό.π., σελ. 1504, ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν, Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 3.

<sup>4</sup> ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας βάσει του κοινοτικού δικαίου, ΕΕΕυρΔ 2000, σελ. 35.

<sup>5</sup> ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας βάσει του κοινοτικού δικαίου, ΕΕΕυρΔ 2000, σελ. 36.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να καταδείξει τη συμβολή του δικαίου της ΕΕ και κυρίως της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ) στην απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, παρουσιάζοντας αφενός, τις αποφάσεις που οδήγησαν στο άνοιγμα της αγοράς και εκ των υστέρων αναγνωρίστηκαν ως σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση και αφετέρου, την διαμόρφωση της νομολογίας από την υιοθέτηση της πρώτης δέσμης πακέτου οδηγιών την περίοδο 1996-1998 έως και σήμερα. Στο Κεφάλαιο Α' γίνεται ανάλυση του νομοθετικού πλαισίου του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ανταγωνισμού με αναφορά στις διατάξεις της Συνθήκης της Λισαβόνας (ΣΛΕΕ). Από το Κεφάλαιο Β' ξεκινά η ανάλυση της νομολογίας. Συγκεκριμένα στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο χρονικό διάστημα μέχρι την υιοθέτηση του πρώτου ενεργειακού πακέτου, στις συνθήκες που καλλιέργησαν το άνοιγμα της αγοράς καθώς και τις σημαντικότερες αποφάσεις. Στο Κεφάλαιο Γ' περιγράφονται οι βασικές αποφάσεις του ΔΕΕ για το διάστημα 1998-2007, δηλαδή από την υιοθέτηση του πρώτου ενεργειακού πακέτου έως το διάστημα προ της υιοθέτησης του τρίτου ενεργειακού πακέτου. Τέλος, στο Κεφάλαιο Δ' παρουσιάζεται το διάστημα από την υιοθέτηση του τρίτου ενεργειακού πακέτου έως σήμερα με έμφαση στις αποφάσεις που αποτυπώνουν την εξέλιξη της νομολογίας ως συνέπεια του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού, όπως αυτό έχει σήμερα διαμορφωθεί.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

### ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ανταγωνισμού στοχεύει στην προστασία και διατήρηση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού στην ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά. Η πολιτική ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης περικλείεται γύρω από πέντε κατηγορίες, τις αθέμιτες συμπράξεις μεταξύ επιχειρήσεων, την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, τον έλεγχο συγκεντρώσεων των επιχειρήσεων, τις κρατικές ενισχύσεις και τέλος τα κρατικά μονοπώλια ή επιχειρήσεις που απολαμβάνουν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα. Οι αποφάσεις που εκδόθηκαν από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας αφορούν όλες αυτές τις κατηγορίες, η πλειονότητα, όμως, αφορά την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και τα αποκλειστικά δικαιώματα των μονοπωλίων ή επιχειρήσεων .

Σύμφωνα με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, πρώην 81 της ΣΕΚ, πρώην 85 της ΕΚ, «1) Είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται: α) στον άμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής, β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής αναπτύξεως ή των επενδύσεων, γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού, δ) στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών, έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό, ε) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών. 2) Οι απαγορευμένες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες. 3) Οι διατάξεις της παραγράφου 1 δύνανται να κηρυχθούν ανεφάρμοστες σε κάθε συμφωνία ή κατηγορία συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων, σε κάθε απόφαση ή κατηγορία αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, και σε κάθε εναρμονισμένη πρακτική ή κατηγορία εναρμονισμένων πρακτικών, η οποία συμβάλλει στην βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και η οποία: α) δεν

επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών και β) δεν παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων». Οι ρήτρες εδαφικών περιορισμών και αποκλειστικότητας αποτελούν περιπτώσεις που περιορίζουν ή νοθεύουν τον ανταγωνισμό<sup>1</sup>.

Σύμφωνα με το άρθρο 102 της ΣΛΕΕ, πρώην 82 της ΣΕΚ, πρώην 86 της ΕΚ, «Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της. Η κατάχρηση αυτή συνίσταται ιδίως: α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δικαίων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής, β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διαθέσεως ή της τεχνολογικής αναπτύξεως επί ζημιά των καταναλωτών, γ) στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών έναντι των εμπορικών συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό, δ) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών». Σύμφωνα με νομολογία του ΔΕΕ, «η δεσπόζουσα θέση χαρακτηρίζεται από την κατάσταση οικονομικής ισχύος που κατέχει μια επιχείρηση και η οποία της επιτρέπει να παρεμποδίζει τη διατήρηση του πραγματικού ανταγωνισμού στην αγορά, παρέχοντάς της τη δυνατότητα να επιδεικνύει σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της και των πελατών της»<sup>2</sup>. Η δεσπόζουσα θέση που μία επιχείρηση κατέχει στην αγορά για εύλογο χρονικό διάστημα, έχει ως συνέπεια να απέχει από οποιαδήποτε συμπεριφορά ικανή να προκαλέσει τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά<sup>3</sup>.

Οι κανόνες περί κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης βρίσκουν εφαρμογή στην περίπτωση σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, οι οποίες οδηγούν στη στασιμότητα της αγοράς, καθώς δεν μπορούν να εισέλθουν νέοι φορείς στην αγορά. Πρόκειται για την περίπτωση που μία σύμβαση δεσμεύει πάνω από το 80% της ζήτησης, με αποτέλεσμα ο πωλητής να είναι οικονομικά εξαρτημένος από τον συγκεκριμένο προμηθευτή. Οι μακροχρόνιες συμβάσεις επιχείρησης με δεσπόζουσα θέση δεν κρίνονται προβληματικές, εφόσον καλύπτουν μικρό μέρος της αγοράς<sup>4</sup>. Σύμφωνα με απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το αν μία μακροχρόνια σύμβαση θεωρείται παράνομη εξαρτάται α) από τη θέση του προμηθευτή στην αγορά, β) από το μερίδιο της ζήτησης του πελάτη που καλύπτεται από

<sup>1</sup> ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 121.

<sup>2</sup> ΔΕΚ υπ'αριθ. 322/81 Michelin v Commission της 9.11.1983.

<sup>3</sup> ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης, Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 123.

<sup>4</sup> ό.π. σελ. 128.



τη σύμβαση, γ) τη διάρκεια της σύμβασης, δ) από το πόσο είναι το συνολικό μερίδιο στην αγορά, που καλύπτεται από συμβόλαια με περιορισμούς και ε) τις δυνατότητες της αγοράς<sup>5</sup>. Επίσης, οι κανόνες για τη δεσπόζουσα θέση εφαρμόζονται σε μεγάλη εμβέλεια στο ζήτημα της πρόσβασης σε βασικές υποδομές και διευκολύνσεις. Σύμφωνα με τη θεωρία των βασικών διευκολύνσεων, οι βασικές υποδομές και εγκαταστάσεις που ελέγχονται από την επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση, θα πρέπει να είναι ελεύθερες να χρησιμοποιηθούν από τους ανταγωνιστές της. Η επιχείρηση που δεν το πράττει ή που παρέχει πρόσβαση με δυσμενέστερους αναλογικά με άλλους ανταγωνιστές όρους, παραβιάζει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Οι προϋποθέσεις που σωρευτικά πρέπει να ισχύουν για να εφαρμοσθεί η θεωρία των βασικών διευκολύνσεων είναι η μονοπωλιακή θέση του ιδιοκτήτη της υποδομής, η αδυναμία δραστηριοποίησης του ανταγωνιστή στη συγκεκριμένη αγορά, η άρνηση να μπορεί να αποκλείσει τον ανταγωνισμό και να μην είναι αντικειμενικά αδύνατη, για τεχνικούς ή οικονομικούς λόγους, η πρόσβαση του ανταγωνιστή<sup>6</sup>.

Σε περίπτωση διαπίστωσης παράβασης των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ, οι επιχειρήσεις αναλαμβάνουν δεσμεύσεις που οφείλουν να σεβαστούν. Πρόκειται για το άρθρο 9 του Κανονισμού 1/2003, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία προσδιορισμού των δεσμεύσεων, προτείνοντας οι ίδιες ποιες θεωρούν κατάλληλες. Οι δεσμεύσεις μπορεί να είναι συμπεριφορικού χαρακτήρα, για παράδειγμα η παύση μιας συμπεριφοράς που νοθεύει τον ανταγωνισμό, ή δομικού/διαρθρωτικού χαρακτήρα, για παράδειγμα η εκποίηση στοιχείων του ενεργητικού της επιχείρησης<sup>7</sup>.

Έπειτα, πρόκειται για τη διαδικασία του ελέγχου συγκεντρώσεων. Ο έλεγχος συγκεντρώσεων είναι μια διαδικασία στην οποία προβαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να διαπιστώσει εάν μία συγκέντρωση επιχειρήσεων είναι συμβατή με τους κανόνες του ανταγωνισμού. Συγκέντρωση είναι α) η συγχώνευση δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων, β) ο έλεγχος του συνόλου ή τμημάτων μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων είτε i) από ένα ή περισσότερα πρόσωπα είτε ii) από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις<sup>8</sup>. Σε περίπτωση συγκέντρωσης επιχειρήσεων ασύμβατης με τον ανταγωνισμό, οι συμμετέχουσες εταιρείες αναλαμβάνουν δεσμεύσεις, όπως και στην περίπτωση μη συμμόρφωσης με τα άρθρα 101 και 102, όπως ειπώθηκε ανωτέρω. Η παρέμβαση της Επιτροπής στον έλεγχο των συγκεντρώσεων ξεκίνησε τη δεκαετία του 1990 και κορυφώθηκε τα επόμενα χρόνια, με την έκδοση και του Κανονισμού 139/2004 .

---

<sup>5</sup>SCHOLZ, U, PURPS,S, The application of EC Competition Law in the energy sector, Journal of European Competition Law & Practice, 2010, Vol 1, No1, σελ. 40.

<sup>6</sup>ΜΑΡΙΝΟΣ, Μ.-Θ., Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 221, ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 121.

<sup>7</sup>ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 139-140.

<sup>8</sup>ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και κανόνες ανταγωνισμού, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 85.

Ενώ οι διατάξεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω εφαρμόζονται έναντι των επιχειρήσεων, οι διατάξεις που ακολουθούν εφαρμόζονται έναντι των κρατών μελών. Σύμφωνα με το άρθρο 107 της ΣΛΕΕ, πρώην 87 της ΣΕΚ, πρώην 92 της ΕΚ, «Ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, εκτός αν οι συνθήκες ορίζουν άλλως». Σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου, «Συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά: α) οι ενισχύσεις κοινωνικού χαρακτήρα προς μεμονωμένους καταναλωτές, υπό τον όρο ότι χορηγούνται χωρίς διάκριση προελεύσεως των προϊόντων, β) οι ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα, γ) οι ενισχύσεις προς την οικονομία ορισμένων περιοχών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, κατά το μέτρο που είναι αναγκαίες για την αντιστάθμιση των οικονομικών μειονεκτημάτων που προκαλούνται από τη διαίρεση αυτή». Τέλος, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, «Δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά: α) οι ενισχύσεις για την προώθηση της οικονομικής αναπτύξεως περιοχών, στις οποίες το βιοτικό επίπεδο είναι ασυνήθως χαμηλό ή στις οποίες επικρατεί σοβαρή υποαπασχόληση, καθώς και των περιοχών που αναφέρονται στο άρθρο 349, λαμβάνοντας υπόψη τη διαρθρωτική, οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση, β) οι ενισχύσεις για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους, γ) οι ενισχύσεις για την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέκειτο προς το κοινό συμφέρον, δ) οι ενισχύσεις για την προώθηση του πολιτισμού και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Ένωση σε βαθμό αντίθετο με το κοινό συμφέρον, ε) άλλες κατηγορίες ενισχύσεων που καθορίζονται από το Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει προτάσει της Επιτροπής». Σύμφωνα με νομολογία του ΔΕΕ, «Κρατική ενίσχυση είναι κάθε πλεονέκτημα το οποίο δίδεται σε ορισμένες επιχειρήσεις ή παραγωγές μέσω μίας επέμβασης του ευρύτερου Δημόσιου τομέα που ενέχει ένα άμεσο ή έμμεσο κόστος για τον κρατικό προϋπολογισμό δίχως αντάλλαγμα για το Κράτος». Ως κρατική ενίσχυση θεωρείται κάθε ενίσχυση που χορηγείται από το Κράτος, τους ΟΤΑ ή από οποιονδήποτε οργανισμό που ανήκει στο Κράτος<sup>9</sup>, ενώ υπεύθυνη για να κρίνει αν μία κρατική ενίσχυση είναι συμβατή ή όχι με την εσωτερική αγορά είναι η Επιτροπή, η οποία αποφασίζει μετά από την κοινοποίηση εκ μέρους των κρατών μελών όλων των απαραίτητων στοιχείων<sup>10</sup>.

<sup>9</sup> ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και κανόνες ανταγωνισμού, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ.88.

<sup>10</sup> ΚΕΚΕΛΕΚΗΣ, Μ, Έλεγχος των κρατικών ενισχύσεων, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 158.

Επιπροσθέτως, ως κανόνας ανταγωνισμού στρεφόμενος κατά κράτους μέλους είναι αυτός του άρθρου 106 της ΣΛΕΕ, πρώην 86 της ΣΕΚ, πρώην 90 της ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 1, «*Τα κράτη μέλη δεν θεσπίζουν ούτε διατηρούν μέτρα αντίθετα προς τους κανόνες των Συνθηκών, ιδίως προς εκείνους των άρθρων 18 και 101 μέχρι και 109, ως προς τις δημόσιες επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις στις οποίες χορηγούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα*». Επίσης, η παρ. 2 ορίζει ότι «*Οι επιχειρήσεις που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος ή που έχουν χαρακτήρα δημοσιονομικού μονοπωλίου υπόκεινται στους κανόνες των Συνθηκών ιδίως στους κανόνες ανταγωνισμού, κατά το μέτρο που η εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν εμποδίζει νομικά ή πραγματικά την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί*». Το ποιες υπηρεσίες θεωρούνται Υπηρεσίες Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ) ανήκει στη διακριτική ευχέρεια του κράτους να το καθορίσει, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υπεύθυνη να εξετάσει κατά πόσο ο χαρακτηρισμός αυτός είναι ορθός<sup>11</sup>. Η παρ. 2 του εν λόγω άρθρου έχει εφαρμοσθεί πολλάκις στον τομέα της ενέργειας, και συγκεκριμένα της ηλεκτρικής ενέργειας, όπως θα δούμε στη συνέχεια της εργασίας, αφού συχνά οι προμηθευτές έχουν υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας<sup>12</sup>.

---

<sup>11</sup> ΚΕΚΕΛΕΚΗΣ, Μ, Έλεγχος των κρατικών ενισχύσεων, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 159.

<sup>12</sup> ό.π σελ. 160.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

### ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 1996/92/ΕΚ

#### Ι.Εισαγωγή

Όπως ειπώθηκε στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, το μονοπωλιακό μοντέλο έχει τις απαρχές του πολλά χρόνια πριν, και συγκεκριμένα μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Κατά το μονοπωλιακό μοντέλο, το σύνολο του τομέα αποτελεί φυσικό μονοπώλιο. Ως φυσικό μονοπώλιο χαρακτηρίζεται μία αγορά, όταν μία επιχείρηση μπορεί να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες σε χαμηλότερες τιμές απ' ό,τι αν υπήρχαν περισσότερες επιχειρήσεις, οι οποίες θα δραστηριοποιούνταν υπό τις ίδιες συνθήκες. Ο ανταγωνισμός σε ένα φυσικό μονοπώλιο θα έχει ως αποτέλεσμα την επικράτηση αποκλειστικά μίας επιχείρησης, λόγω της σημαντικής μείωσης του κόστους σε σχέση με το μέγεθος της επιχείρησης<sup>1</sup>. Για πολλές λοιπόν δεκαετίες, κυριάρχησε η άποψη ότι η παροχή ενέργειας γίνεται αποκλειστικά από δημόσια υπηρεσία με σκοπό την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των πολιτών. Δηλαδή, το κράτος διατηρούσε το αποκλειστικό δικαίωμα παρέμβασης και διαμόρφωσης της αγοράς όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών και την ποιότητα των υπηρεσιών. Οι αρχές βάσει των οποίων γίνεται η παροχή των ενεργειακών προϊόντων σε μονοπωλιακό μοντέλο είναι αυτές της «συνέχειας», της «οικονομικότητας», της «προσαρμοστικότητας» και, τέλος, της «καθολικότητας»<sup>2</sup>.

Η πορεία από το μονοπωλιακό μοντέλο στο μοντέλο της ελεύθερης αγοράς, της οποίας χαρακτηριστικό είναι η ύπαρξη περισσότερων επιχειρήσεων και ως αποτέλεσμα αυτού το δικαίωμα επιλογής προμηθευτή για τον καταναλωτή με στάθμιση κριτηρίων τιμής και ποιότητας, πέρασε από τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο, που διήρκησε από το 1957 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας διατήρησαν μία ελαστική στάση απέναντι στα μονοπώλια και δεν προχώρησαν σε εφαρμογή των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού. Άλλωστε, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να θεσπισθούν κανόνες που θα καταργούσαν τα μονοπώλια, δεδομένου του διακυβερνητικού χαρακτήρα που διατηρούσε εκείνη την περίοδο η Ευρωπαϊκή Κοινότητα<sup>3</sup>. Κατά το δεύτερο στάδιο, που

---

<sup>1</sup> ΜΑΡΙΝΟΣ, Μ.-Θ., Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 13.

<sup>2</sup> ΗΛΙΑΔΟΥ, ΑΙΚ, Απελευθέρωση αγοράς ενέργειας κατά το ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 21.

<sup>3</sup> ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων και η ηλεκτρική ενέργεια [2005] ΝοΒ, σελ. 1502.

εκτείνεται από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας άρχισαν να λαμβάνουν μέτρα ενάντια στα κρατικά μονοπώλια. Η Οδηγία της 25<sup>ης</sup> Ιουνίου 1980, η οποία προέβλεπε την κοινοποίηση στην Επιτροπή πληροφοριών σχετικών με τους δημόσιους πόρους των δημόσιων επιχειρήσεων, και επίσης, η «Λευκή Βίβλος για την Εσωτερική Αγορά» του 1985, αποτέλεσαν την αφετηρία της υιοθέτησης πολιτικής για την απελευθέρωση του δημοσίου τομέα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το τρίτο στάδιο της απορρύθμισης της αγοράς, που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ήταν το πιο ουσιαστικό και έγινε προσπάθεια να βρεθεί ισορροπία ανάμεσα στο γενικό συμφέρον και την ευρωπαϊκή αγορά, ακολουθούμενη η Επιτροπή μία περισσότερο ευνοϊκή στάση προς τις δημόσιες υπηρεσίες. Χαρακτηριστικό είναι, άλλωστε, πως τη δεκαετία εκείνη εκδόθηκε μια σειρά οδηγιών και κανονισμών, με τις οποίες άρχισε να δρομολογείται η απελευθέρωση των αγορών στους τομείς κοινής ωφέλειας<sup>4</sup>.

Το μοντέλο της απελευθερωμένης ή ελεύθερης αγοράς ενέργειας οργανώνεται γύρω από τους εξής τρεις στόχους: (α) την όσο το δυνατό μεγαλύτερη οικονομική αποδοτικότητα, (β) τη χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών, οι οποίες θα εξασφαλίσουν την μελλοντική ενεργειακή επάρκεια και (γ) την ύπαρξη φθηνότερων προϊόντων με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων<sup>5</sup>. Αυτές θα βοηθήσουν ώστε οι ενεργειακές υποδομές να επεκταθούν, και όπου είναι δυνατό να αντικατασταθούν, με σκοπό να εξασφαλισθεί ο ενεργειακός εφοδιασμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση<sup>6</sup>. Στο ενεργειακό σύστημα, το μοντέλο της ελεύθερης αγοράς κινείται γύρω από έξι αρχές, οι οποίες σκοπό έχουν να το σεβασμό και την επικράτηση παράλληλα τόσο του ελεύθερου ανταγωνισμού όσο και του δημοσίου συμφέροντος<sup>7</sup>. Πρόκειται για (i) την αρχή της ίσης μεταχείρισης, (ii) την αρχή της διαφάνειας με τήρηση της δημοσιότητας και (iii) την αρχή του λογιστικού διαχωρισμού των δραστηριοτήτων ηλεκτρικής ενέργειας. Είναι το λεγόμενο unbundling of accounts, σύμφωνα με το οποίο οι επιχειρήσεις που ασκούν περισσότερες από μία δραστηριότητες στους τομείς παραγωγής, μεταφοράς και διανομής, όπως και αυτές που ασκούν δραστηριότητες εκτός του τομέα ηλεκτρικής ενέργειας, υποχρεούνται να διατηρούν ξεχωριστούς λογαριασμούς για κάθε μία από αυτές τις δραστηριότητες. Αυτή η αρχή θεμελιώθηκε με σκοπό να εμποδίζεται οποιαδήποτε παράβαση του ανταγωνισμού. Έπειτα, πρόκειται για (iv) την αρχή διαχωρισμού των δραστηριοτήτων που αφορούν την ρύθμιση και αυτών που αφορούν τη λειτουργία της αγοράς, καθώς και την ίδρυση ανεξάρτητων αρχών επιφορτισμένων με το έργο της ρύθμισης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Τέλος, πρόκειται για (v) την αρχή της καθολικής υπηρεσίας, η οποία προβλέπει ότι ο κάθε καταναλωτής μέσα στην επικράτεια υποχρεούται να έχει ηλεκτρική ενέργεια διαρκώς

<sup>4</sup> ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων και η ηλεκτρική ενέργεια [2005] ΝοΒ, σελ. 1503.

<sup>5</sup> ΗΛΙΑΔΟΥ, ΑΙΚ, Απελευθέρωση αγοράς ενέργειας κατά το ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 22.

<sup>6</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 34.

<sup>7</sup> ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων και η ηλεκτρική ενέργεια [2005] ΝοΒ, σελ. 1506.

σε ικανοποιητικά επίπεδα τιμής και ποιότητας, αλλά και για (vi) την αρχή ότι η οποιαδήποτε δραστηριότητα στον τομέα ηλεκτρικής ενέργειας θα είναι αδειοδοτημένη<sup>8</sup>.

Η απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας είναι σταδιακή και ξεκίνησε με την πρώτη ευρωπαϊκή οδηγία, την 1996/92/EK η οποία περιλάμβανε κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Σύμφωνα με το άρθρο 1 της 1996/92/EK<sup>9</sup>: «*Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς κανόνες που αφορούν την παραγωγή, τη μεταφορά και τη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας. Ορίζει τους κανόνες σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία του τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, την πρόσβαση στην αγορά, τα κριτήρια και τις διαδικασίες που ισχύουν για τις προσκλήσεις υποβολής προσφορών και τη χορήγηση αδειών καθώς και την εκμετάλλευση των δικτύων*». Σε γενικές γραμμές, η οδηγία προέβλεπε ότι τα κράτη μέλη επιλέγουν μεταξύ διαδικασίας χορήγησης αδείας ή/και συστήματος πρόσκλησης υποβολής προσφορών για την παραγωγή (άρθρο 4), ορίζεται διαχειριστής που είναι υπεύθυνος για την εκμετάλλευση και τη συντήρηση του δικτύου μεταφοράς (άρθρο 7), το λογιστικό διαχωρισμό μεταξύ των δραστηριοτήτων παραγωγής, μεταφοράς και διανομής της ενέργειας (άρθρο 14), η πρόσβαση στο δίκτυο παρέχεται είτε κατόπιν διαπραγματεύσεων είτε με τον ορισμό ενός μοναδικού προσώπου ως αγοραστή, στην περίπτωση του συστήματος του μοναδικού αγοραστή (Third party access – TPA) (άρθρο 16 σε συνδυασμό με 17, 18). Τα κράτη λαμβάνουν μέτρα για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας (άρθρο 19) έτσι ώστε ανεξάρτητοι παραγωγοί ή αυτοπαραγωγοί να μπορούν να έχουν πρόσβαση στο δίκτυο (άρθρο 20) και είναι επιφορτισμένα για τη ρύθμιση, τον έλεγχο και τη διαφάνεια έτσι ώστε να εμποδίσουν οποιαδήποτε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 22).

Η οδηγία αυτή στόχευε στο να δημιουργήσει συνθήκες ανταγωνισμού στην παραγωγή, να προστατεύσει τους παραγωγούς στις δραστηριότητες της μεταφοράς και της διανομής και να προωθήσει σταδιακά τον ανταγωνισμό στις δραστηριότητες της προμήθειας<sup>10</sup>. Στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, η απελευθέρωση συνίσταται στο γεγονός ότι στην παραγωγή, εισαγωγή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας λειτουργεί το μοντέλο της ελεύθερης αγοράς, ενώ τα δίκτυα μεταφοράς και διανομής λειτουργούν ως φυσικά μονοπώλια<sup>11</sup>. Επίσης, στόχος υπήρξε η ισότιμη αντιμετώπιση των παικτών της αγοράς, ιδίως των πρώην μονοπωλιακών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων που εισέρχονται στην αγορά. Θα λέγαμε ότι προτεραιότητες της πρώτης οδηγίας στον τομέα ηλεκτρικής ενέργειας συνοψίζονται στην ανάπτυξη της αγοράς, στην ασφάλεια εφοδιασμού και στη δημιουργία περιβάλλοντος

<sup>8</sup> ό.π., σελ. 1507, ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΟΥ, Ε, Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας: Η οδηγία 96/92/EK και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη, Πρακτικά ημερίδας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 28-30.

<sup>9</sup> Οδηγία 96/92/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1996 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

<sup>10</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 38, RITTER, L, BRAUND, *European Competition Law: A practitioner's guide*, Klumer Law International, 2004, 3<sup>rd</sup> Edition, p. 919-920.

<sup>11</sup> ΗΛΙΑΔΟΥ, ΑΙΚ, Απελευθέρωση αγοράς ενέργειας κατά το ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 25.

γόνιμου για επενδύσεις<sup>12</sup>. Η οδηγία αυτή αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, ενός ιδιαίτερα δύσκολου έργου. Δεδομένου του γεγονότος ότι οι αγορές ενέργειας των κρατών μελών ήταν διαφορετικά δομημένες<sup>13</sup>, αυτά δεν ξεκινούσαν από την ίδια αφετηρία ως προς την υλοποίηση των όσων προέβλεπε η οδηγία και, έτσι, τους δόθηκε ένα διάστημα ως χρόνος προσαρμογής. Επιπλέον, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνταν να οργανώσουν με συγκεκριμένο τρόπο τις αγορές τους αλλά η πρώτη αυτή οδηγία τους παρείχε την ελευθερία να επιλέξουν μόνα τους τον τρόπο με τον οποίο θα δομηθούν και θα λειτουργήσουν οι αγορές τους<sup>14</sup>.

---

<sup>12</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 39.

<sup>13</sup> RITTER, L, BRAUN D, *European Competition Law: A practitioner's guide*, Klumer Law International, 2004, 3<sup>rd</sup> Edition, p. 915, BELLAMY & CHILD, *European Community Law of Competition*, Oxford University Press, 2007, 6<sup>th</sup> Edition, p. 1103.

<sup>14</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 36.

## II. Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ

Η απελευθέρωση των αγορών προωθήθηκε σε μεγάλο βαθμό εκείνη την εποχή από τη νομολογία του ΔΕΚ. Ανάλογα με τα στάδια απελευθέρωσης της αγοράς, όπως αυτά εκτέθηκαν στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, και την πρόοδο που σημειώθηκε σε κάθε στάδιο, παρατηρούνται αντίστοιχες τάσεις στην εξέλιξη της νομολογίας. Στο πρώτο στάδιο (1957 έως αρχές της δεκαετίας του 1980) οι αποφάσεις του ΔΕΚ ήταν λιγοστές και, λαμβανομένης υπόψη της μικρής προόδου στον τομέα του ανταγωνισμού, δεν ήταν σε θέση να καταργήσουν το υφιστάμενο καθεστώς των μονοπωλιακών επιχειρήσεων παρά μόνο κατάφεραν να ελαττώσουν τα αποκλειστικά δικαιώματά τους<sup>15</sup>. Η νομολογία του ΔΕΚ ξεκίνησε να είναι περισσότερο αυστηρή απέναντι στα μονοπώλια κατά το δεύτερο στάδιο (αρχές της δεκαετίας του 1980 έως μέσα της δεκαετίας του 1990). Η βασική θέση που ανέπτυξε ήταν ότι τα κρατικά μονοπώλια έχουν δεσπίζουσα θέση καθώς επίσης, ότι τα αποκλειστικά δικαιώματα που αυτά κατέχουν οδηγούν σε κατάχρηση δεσπίζουσας θέσης<sup>16</sup>. Η εξέλιξη αυτή της νομολογίας χαρακτηρίστηκε ως άκρως φιλελεύθερη και προκάλεσε αντιδράσεις με αποτέλεσμα τα επόμενα χρόνια να κινηθεί στην κατεύθυνση συμβιβασμού του ελεύθερου ανταγωνισμού, όπως αυτός σταδιακά αναδυόταν, και των δημόσιων μονοπωλίων, όπως αυτά υφίσταντο έως τότε<sup>17</sup>.

Ο φιλελεύθερος χαρακτήρας της νομολογίας αποτυπώνεται σε μία σειρά αποφάσεων, οι οποίες αν και δεν ήταν στον τομέα της ενέργειας, επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την κατάργηση των μονοπωλίων, που δεν ήταν αναγκαία να υπάρχουν, και οδήγησαν στο άνοιγμα της αγοράς ενέργειας. Η νομολογία αυτή έκανε ερμηνεία του άρθρου 86 ΕΚ (νυν 102 ΣΛΕΕ), προκειμένου να καταδείξει ότι η δημιουργία αποκλειστικών δικαιωμάτων από τα κράτη μέλη είναι ελεύθερη μόνο στις περιπτώσεις που αυτό δικαιολογείται<sup>18</sup>. Παράδειγμα τέτοιας απόφασης υπήρξαν οι συνεκδικασθείσες αποφάσεις C-271/90, C-281/90 και C-289/90 του ΔΕΚ<sup>19</sup>, οι οποίες αφορούν περίπτωση ανταγωνισμού στην αγορά τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Η απόφαση αυτή ορίζει ότι «απαγορεύεται η επέκταση μονοπωλίου στην αγορά χωρίς αντικειμενική δικαιολογία, βάσει των άρθρων 86 και 90 παρ. 1 ΕΚ (νυν 102 και 106 παρ. 1 ΣΛΕΕ), όταν αυτή η επέκταση είναι αποτέλεσμα κρατικού μέτρου το οποίο έχει ως συνέπεια την εξάλειψη του ανταγωνισμού»<sup>20</sup>. Το ΔΕΚ θεώρησε ότι η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων για την παροχή τηλεπικοινωνιακών

<sup>15</sup> ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπωλίων και η ηλεκτρική ενέργεια [2005] ΝοΒ, σελ. 1502.

<sup>16</sup> ό.π., σελ. 1503.

<sup>17</sup> ό.π., σελ. 1503.

<sup>18</sup> ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας βάσει του κοινοτικού δικαίου, ΕΕΕυρΔ 2000, σελ. 36.

<sup>19</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-271, 281 και 289/90 Ισπανία κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 17.11.1992.

<sup>20</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-18/88 Régie des télégraphes et des téléphones κατά GB-Inno-BM SA της 13.12.1991.



υπηρεσιών στους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών οδηγεί στον αποκλεισμό από την αγορά ανταγωνιστών ή περιορισμό στην πρόσβασή τους. Αντίστοιχη απόφαση υπήρξε η C-179/90<sup>21</sup>, σύμφωνα με την οποία, «η δεσπόμενη θέση μιας επιχείρησης που δημιουργείται από την χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων, κατά το άρθρο 90 παρ. 1 της ΕΚ (νυν 106 ΣΛΕΕ), δεν είναι ασυμβίβαστη προς το άρθρο 86 της ΕΚ (νυν 102 ΣΛΕΕ), αλλά όταν η άσκηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων που της έχουν χορηγηθεί την οδηγούν σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόμενης θέσης της ή όταν τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν μια κατάσταση, που την οδηγεί εκ των πραγμάτων σε μια τέτοια καταχρηστική συμπεριφορά, ένα κράτος μέλος παραβαίνει την διάταξη του άρθρου 86 ΕΚ (νυν 102 ΣΛΕΕ)». Από το σκεπτικό του ΔΕΕ συμπεραίνεται ότι για να χαρακτηριστεί μια υπηρεσία γενικού οικονομικού συμφέροντος, πρέπει να διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα οποία να την διακρίνουν από άλλες δραστηριότητες της οικονομικής ζωής. «Το γεγονός ότι έχει ανατεθεί σε μία επιχείρηση δημόσια εξουσία, δεν σημαίνει ότι αυτή δεν οφείλει να σεβαστεί τους κανόνες της Συνθήκης αλλά αυτό συμβαίνει μόνο σε περίπτωση που εμποδίζεται η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που κατέχει»<sup>22</sup>. Έπειτα, πρόκειται για την C-320/91<sup>23</sup>, η οποία, αναφερόμενη στο άρθρο 90 παρ. 2 της ΕΚ (νυν 106 ΣΛΕΕ), ορίζει ότι η υποχρέωση του φορέα του αποκλειστικού δικαιώματος να εκπληρώσει αποστολή γενικού συμφέροντος μπορεί να δικαιολογήσει κάποιον περιορισμό του ανταγωνισμού, ο περιορισμός όμως αυτός δεν δικαιολογείται σε όλες τις περιπτώσεις, ιδίως όταν πρόκειται για υπηρεσίες οι οποίες μπορεί να διαχωριστούν από την υπηρεσία γενικού συμφέροντος, και υπό την προϋπόθεση ότι οι υπηρεσίες αυτές, λόγω του χαρακτήρα τους, δεν επηρεάζουν την οικονομική ισορροπία της υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος. Τέλος, απόφαση εμπόρουσα σε αυτή την κατηγορία αποφάσεων είναι η C-41/90<sup>24</sup>. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, «ως επιχείρηση επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος, ένας δημόσιος οργανισμός απασχόλησεως που συμμετέχει σε δραστηριότητες προμηθειών απασχόλησης είναι υποκείμενος στην απαγόρευση του άρθρου 86 της Συνθήκης, υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή της διατάξεως αυτής δεν εμποδίζει την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που έχει ανατεθεί. Ένα κράτος μέλος που έχει χορηγήσει σε έναν οργανισμό το αποκλειστικό δικαίωμα να ασκήσει τη δραστηριότητα αυτή, παραβιάζει το άρθρο 90 παρ. 1 της ΕΚ (νυν 106 ΣΛΕΕ), εφόσον δημιουργεί μια κατάσταση στην οποία ο οργανισμός δεν μπορεί να αποφύγει την παραβίαση του άρθρου 86 της Συνθήκης (νυν 102 ΣΛΕΕ)».

---

<sup>21</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-179/90 Merciconvenzionali porto di Genova SpA κατά Siderurgica Gabrielli SpA της 10.12.1991.

<sup>22</sup> ΔΕΚ υπόθ. 311/84 SA Centre belge d'études de marché - télémarketing (CBEM) κατά SA Compagnie luxembourgeoise de télédiffusion (CLT) και SA Information publicité Benelux (IPB) της 3.10.1985.

<sup>23</sup> ΔΕΚ C-320/91 Corbeaut της 19.5.1993.

<sup>24</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-41/90 Klaus Hofner και Fritz Elser κατά Macrotron GmbH της 23.4.1991.

Σε αυτές τις αποφάσεις έρχονται να προστεθούν οι αποφάσεις C-260/89, C-155/73 και C-30/87. Στην απόφαση C-260/89<sup>25</sup>, το Δικαστήριο αναφέρει ότι το άρθρο 90 παρ. 1 (νυν 106 παρ. 1 ΣΛΕΕ) της Συνθήκης απαγορεύει τη χορήγηση αποκλειστικού δικαιώματος σε μία επιχείρηση, τη στιγμή που τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν κατάσταση η οποία οδηγεί αυτομάτως στην παραβίαση του άρθρου 86 (νυν 102 ΣΛΕΕ), εκτός αν η εφαρμογή του άρθρου 86 εμποδίζει την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί. Έπειτα, στην απόφαση C-155/73<sup>26</sup>, σημαντική είναι η διαπίστωση εκ μέρους του Δικαστηρίου ότι ερμηνεύοντας το άρθρο 86 μαζί με το άρθρο 90 οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως «το γεγονός ότι μια επιχείρηση, στην οποία κράτος μέλος χορηγεί αποκλειστικά δικαιώματα ή τα επεκτείνει, έχει κρατικό μονοπώλιο, δεν είναι αυτό καθ' αυτό ασυμβίβαστο με το άρθρο 86». Οι απαγορεύσεις ισχύουν και για υπηρεσίες επιφορτισμένες με την εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας, εφόσον οι απαγορεύσεις αυτές δεν είναι ασυμβίβαστες με την άσκηση των καθηκόντων τους. Τέλος, πρόκειται για την απόφαση C-30/87<sup>27</sup>, στην οποία γίνεται αναφορά πέρα από τα άρθρα 86, 90 ΕΚ, και στο άρθρο 85 ΕΚ (νυν 101 ΣΛΕΕ). Το ΔΕΚ επεσήμανε στην υπόθεση αυτή ότι το άρθρο 85 της Συνθήκης εφαρμόζεται, σύμφωνα με το ίδιο το κείμενό του, στις συμφωνίες "μεταξύ επιχειρήσεων". Επομένως, η διάταξη αυτή δεν αφορούσε τις συμβάσεις παραχωρήσεως μεταξύ των δήμων που ενεργούν ως δημόσιες αρχές, και των επιχειρήσεων που είναι επιφορτισμένες με την εκτέλεση ορισμένης δημόσιας υπηρεσίας, που ήταν το αντικείμενο διαφωνίας της συγκεκριμένης υπόθεσης. Όσον αφορά, όμως, την ενδεχόμενη εφαρμογή του άρθρου 85 στις σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο επιχειρήσεων, το ΔΕΚ απεφάνθη ότι, η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο ως μητρική και θυγατρική εταιρία, όταν η θυγατρική δεν έχει πραγματική αυτονομία κατά τον καθορισμό της γραμμής δράσεώς της στην αγορά και όταν αυτές οι συμφωνίες ή πρακτικές έχουν στοχεύουν στον καθορισμό εσωτερικής κατανομής των δραστηριοτήτων μεταξύ των επιχειρήσεων<sup>28</sup>. Το Δικαστήριο αναφέρει ως προς το άρθρο 86 ότι αυτό εφαρμόζεται σε περίπτωση ομίλου επιχειρήσεων όταν α) ο όμιλος κατέχει δεσπόζουσα θέση, που του επιτρέπει να παρεμποδίζει την ύπαρξη πραγματικού ανταγωνισμού, β) όταν η θέση που κατέχουν οι επιχειρήσεις του ομίλου και οι δραστηριότητές τους παρεμποδίζουν ανταγωνιστικές επιχειρήσεις να αναλαμβάνουν την παροχή υπηρεσιών, γ) όταν ο όμιλος εφαρμόζει μη δίκαιες τιμές. Τέλος, όσον αφορά το άρθρο 90 παρ. 1 ΕΚ, αυτό έχει την έννοια ότι απαγορεύει στις δημόσιες αρχές να επιβάλλουν στις επιχειρήσεις στις οποίες έχουν χορηγήσει αποκλειστικά δικαιώματα, όρους τιμών αντίθετους προς τις διατάξεις των άρθρων 85 και 86.

<sup>25</sup> ΔΕΚ υπόθ. 260/89 Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE και Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou κατά Dimotiki Etairia Pliroforissis και Sotirios Kouvelas και Nicolaos Avdelias και άλλοι της 18.6.1991.

<sup>26</sup> ΔΕΚ υπόθ. 155/73 Giuseppe Sacchi της 30.4.1974.

<sup>27</sup> ΔΕΚ υπόθ. 30/87 Corinne Bodson v SA Pompes funèbres des régions libérées της 4.5.1988.

<sup>28</sup> ΔΕΚ υπόθ. 15/74 Centrafarm και Adriaan de Peijpe κατά Sterling Drug της 31.10.1974.

Η απόφαση, όμως, η οποία καθόρισε σε μεγάλο βαθμό το άνοιγμα της αγοράς ενέργειας και για αυτό το λόγο θεωρήθηκε ως σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή είναι η απόφαση C-393/92<sup>29</sup>. Στην απόφαση Communed'Almelo και λοιποί κατά NV Energiebedrijf IJsselmij, η διαφορά ανέκυψε μεταξύ του Δήμου Almelo και άλλων τοπικών διανομέων ηλεκτρικού ρεύματος αφενός και της Energiebedrijf IJsselmij NV (IJM), επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος αφετέρου, σχετικά με επιβάρυνση εξισώσεως που χρέωσε η τελευταία στους τοπικούς διανομείς. Το ιστορικό της υπόθεσης αυτής έχει ως εξής: «Στις Κάτω Χώρες, το ηλεκτρικό ρεύμα παράγεται από τέσσερις επιχειρήσεις, μετόχους κοινής επιχειρήσεως, της N.V. Samenwerkende Electriciteits Productiebedrijven (SEP), η οποία είναι υπεύθυνη για τη συνεργασία μεταξύ των παραγωγών. Η διανομή ηλεκτρικού ρεύματος είναι οργανωμένη περιφερειακά και τοπικά, εντός της περιοχής που τους έχει παραχωρηθεί, οι επιχειρήσεις περιφερειακής διανομής εφοδιάζουν τις επιχειρήσεις τοπικής διανομής που ανήκουν στους δήμους και τις κοινότητες και, ενδεχομένως, ορισμένους τελικούς καταναλωτές. Οι επιχειρήσεις τοπικής διανομής εξασφαλίζουν τον εφοδιασμό των πελατών που βρίσκονται στους δήμους και τις κοινότητες. Στην IJM δόθηκε, με βασιλικό διάταγμα το 1918, μη αποκλειστική παραχώρηση της ευθύνης διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στην οριζόμενη από την παραχώρηση περιοχή. Η IJM παρέχει ηλεκτρικό ρεύμα σε τοπικούς διανομείς, κυρίως στον Δήμο Almelo και στις άλλες προσφεύγουσες της δίκης, ενώ παράλληλα εξασφαλίζει τον άμεσο εφοδιασμό καταναλωτών στις αγροτικές ζώνες. Κατά τη διάρκεια των ετών 1985 έως 1988, η εισαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος εκ μέρους των τοπικών διανομέων απαγορευόταν, δυνάμει ρήτρας αποκλειστικής αγοράς που περιλαμβανόταν στους γενικούς όρους παροχής ηλεκτρικού ρεύματος στους δήμους και τις κοινότητες που είχαν δική τους επιχείρηση διανομής επί του εδάφους της N.V. Electriciteits Maatschappij IJsselcentrale (IJM). Το άρθρο 2, παράγραφος 2, των γενικών αυτών όρων προβλέπει συγκεκριμένα ότι ο Δήμος δεσμεύεται "να προμηθεύεται ηλεκτρικό ρεύμα αποκλειστικά από την IJC προς διανομή ηλεκτρικού ρεύματος επί του εδάφους της και να μη χρησιμοποιεί το ρεύμα αυτό παρά μόνο προς ίδια χρήση ή για παροχή σε τρίτους προς κατανάλωση επί του εδάφους του Δήμου". Οι γενικοί όροι που είχε επιβάλει η IJM είναι ευθυγραμμισμένοι προς τους πρότυπους γενικούς όρους παροχής που καθιερώθηκαν από την ένωση των φορέων εκμεταλλεύσεως κέντρων διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες. Σ' αυτή την υποχρέωση αποκλειστικής αγοράς του τοπικού διανομέα αντιστοιχεί δέσμευση αποκλειστικής πώλησεως εκ μέρους της επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής. Ο τοπικός διανομέας επιβάλλει, με τη σειρά του, στον τελικό καταναλωτή υποχρέωση αποκλειστικής αγοράς». Το προδικαστικό ερώτημα που τέθηκε ήταν ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται η απαγόρευση εισαγωγής ηλεκτρικού ρεύματος που προοριζόταν για δημόσια διανομή, η οποία απαγόρευση προβλεπόταν από το 1985 μέχρι και το 1988 από τους γενικούς

---

<sup>29</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-393/92 Commune d'Almelo και λοιποί κατά NV Energiebedrijf IJsselmij της 27.4.1994.

όρους μιας περιφερειακής εταιρείας διανομής ηλεκτρικού ρεύματος. Το ΔΕΚ στις σκέψεις 35 επ. επεσήμανε ότι «η ρήτρα αποκλειστικής αγοράς που περιλαμβάνόταν στους γενικούς όρους πώλησεως αποτελεί ρήτρα συμφωνίας κατά την έννοια του άρθρου 85 της ΕΚ. Συμφωνία περιέχουσα μία τέτοια ρήτρα περιορίζει τον ανταγωνισμό, στο μέτρο που η ρήτρα αυτή απαγορεύει στον τοπικό διανομέα να εφοδιαστεί ηλεκτρικό ρεύμα από άλλους προμηθευτές». Οι αποκλειστικές συμφωνίες αποτελούν παράδειγμα συμπράξεων που νοθεύουν τον ανταγωνισμό, όπως και οι τυχόν συμφωνίες όπου υπάρχει διακριτική μεταχείριση, οι ρήτρες συνολικής κάλυψης αναγκών αλλά και η δημιουργία επιχειρήσεων που καθορίζουν τις δραστηριότητες των μητρικών εταιρειών<sup>30</sup>. Επιπροσθέτως, το ΔΕΚ απεφάνθη ότι «είναι αντίθετη προς το άρθρο 86 ΕΚ (νυν 102 ΣΛΕΕ) η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, στην περίπτωση που αυτή ανήκει σε όμιλο επιχειρήσεων κατέχοντα συλλογική δεσπόζουσα θέση επί ουσιώδους μέρους της κοινής αγοράς, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανόμενης στους γενικούς όρους πώλησεως, η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή και η οποία επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών». Η εφαρμογή της παρ' όλα αυτά, είναι επιτρεπόμενη εάν συντρέχει η περίπτωση του άρθρου 90 παρ. 2 (νυν 106 ΣΛΕΕ). Ο περιορισμός του ανταγωνισμού είναι σ' αυτή την περίπτωση απαραίτητος προκειμένου να επιτρέψει στην επιχείρηση αυτή να εκπληρώσει τη γενικού συμφέροντος αποστολή της.

Άλλη μία σημαντική απόφαση της περιόδου αυτής υπήρξε η C-19/93 P<sup>31</sup>. Στην υπόθεση Rendo NV, Centraal Overijsselse Nutsbedrijven NV και Regionaal Energiebedrijf Salland NV κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ασκήθηκε αίτηση αναίρεσεως κατά της απόφασης T-16/91, Rendo κ.λπ. κατά Επιτροπής. «Οι προσφεύγουσες είναι τοπικές εταιρίες διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες, που εφοδιάζονται με ηλεκτρικό ρεύμα από μια περιφερειακή επιχείρηση διανομής, την IJsselcentrale (IJC). Τον Μάιο του 1988 οι προσφεύγουσες υπέβαλαν στην Επιτροπή καταγγελία στρεφόμενη, μεταξύ άλλων, κατά των IJC και NV Samenwerkende Elektriciteits Produktiebedrijven (SEP), παρεμβαίνουσα στην παρούσα διαδικασία. Οι καταγγέλλουσες προέβαλαν διάφορες παραβάσεις των άρθρων 85 (νυν 101 ΣΛΕΕ) και 86 της Συνθήκης (νυν 102 ΣΛΕΕ) που είχαν διαπραχθεί από τη SEP και τις εταιρίες παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες. Η SEP είναι μια εταιρία που ίδρυσαν το 1949 οι επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες προκειμένου να οργανώσουν τη συνεργασία τους. Σύμφωνα με το καταστατικό της, μεταξύ των δραστηριοτήτων της περιλαμβάνονται, ιδίως, η διαχείριση του δικτύου υψηλής τάσεως και η σύναψη συμφωνιών με αλλοδαπές επιχειρήσεις ηλεκτρικού ρεύματος σχετικά με την εισαγωγή και εξαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος καθώς και η

<sup>30</sup> ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και κανόνες ανταγωνισμού, Αντ. Ν. Σάκουλας, 2002.

<sup>31</sup> ΔΕΚ υπόθ. 13/93 P Rendo NV, Centraal Overijsselse Nutsbedrijven NV και Regionaal Energiebedrijf Salland NV κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 19.10.1995.

χρησιμοποίηση των διεθνών συνδέσεων του δικτύου. Το 1986 συνήφθη η συμφωνία OVS μεταξύ της SEP και των μετόχων, η οποία στο άρθρο 21 επιφυλάσσει μόνο στη SEP την εισαγωγή και εξαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και επιβάλλει στους μετέχοντες σ' αυτή να ορίζουν, στις συμβάσεις προμήθειας που συνάπτουν με τις επιχειρήσεις διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ότι οι τελευταίες ούτε θα εισάγουν ούτε θα εξάγουν ηλεκτρικό ρεύμα. Ακριβώς η τελευταία αυτή διάταξη αποτελεί και το αντικείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως και της υπό κρίση διαφοράς». Το ΔΕΚ σε αυτή την υπόθεση στηρίχθηκε στην προγενέστερη αλλά πρόσφατα με αυτήν εκδοθείσα απόφαση Almelo και διαπίστωσε το ασυμβίβαστο με τη Συνθήκη της εφαρμογής, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανομένης στους γενικούς όρους πώλησεως, η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή. Επομένως, η απόφαση αυτή υποχρεώνει το αιτούν δικαστήριο να ακυρώσει την εν λόγω ρήτρα, και τούτο εφόσον το εν λόγω δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο περιορισμός στον ανταγωνισμό δεν είναι αναγκαίος προκειμένου η εν λόγω επιχείρηση διανομής να εκπληρώσει, κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης, τη γενικού συμφέροντος αποστολή της. Το ΔΕΚ, δηλαδή, με αυτή την απόφαση έρχεται να καθιερώσει νομολογία σχετικά με τις ρήτρες αποκλειστικής αγοράς και την αντίθεσή τους στο άρθρο 85 ΕΚ.

Τέλος, την περίοδο εκείνη υπήρξε η C-159/94<sup>32</sup>. Πρόκειται για προσφυγή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά της Γαλλικής Δημοκρατίας, με την οποία ζητά να αναγνωριστεί ότι με την χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων εισαγωγής και εξαγωγής για την ηλεκτρική ενέργεια, παρέβη τις υποχρεώσεις που θέτει το άρθρο 37 της Συνθήκης. «Το άρθρο 37 της Συνθήκης δεν επιτρέπει σε ένα κράτος μέλος να επιφυλάσσει για τον εαυτό του και να αναθέτει σε δημόσιους οργανισμούς αποκλειστικά δικαιώματα εισαγωγής και εξαγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου, δεδομένου ότι τα αποκλειστικά δικαιώματα εισαγωγής είναι ικανά να επηρεάσουν άμεσα τους όρους διαθέσεως μόνο των επιχειρηματιών ή πωλητών των άλλων κρατών μελών, τα δε αποκλειστικά δικαιώματα εξαγωγής επηρεάζουν μόνο τους όρους εφοδιασμού των επιχειρηματιών ή των καταναλωτών των άλλων κρατών μελών, συνεπαγόμενα αμφότερα, κατ' αυτόν τον τρόπο, δυσμενή διάκριση εις βάρος των εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη εξαγωγέων ή εισαγωγέων». Στην υπόθεσή μας, με νόμο του 1946 ανατέθηκε η διαχείριση της ηλεκτρικής ενέργειας στον δημόσιο οργανισμό με την επωνυμία EDF (Electricité de France). Από το νόμο αυτό προέκυψε ότι η EDF ήταν ο μόνος υπεύθυνος φορέας για τις εισαγωγές και εξαγωγές και επίσης, βάσει σύμβασεως παραχωρήσεως που σύνηψε με το δημόσιο το 1958 για εβδομήντα πέντε έτη, διενεργούσε αποκλειστικά τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, λοιπόν, θεώρησε ότι τα αποκλειστικά αυτά δικαιώματα δεν συνάδουν με τη Συνθήκη της ΕΚ. Η Γαλλική

<sup>32</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-159/94 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας της 23.10.1997.

κυβέρνηση, από την άλλη, επικαλέστηκε το άρθρο 90 παρ. 2 της Συνθήκης (νυν 106 ΣΛΕΕ). Το Δικαστήριο, προκειμένου να εκδώσει απόφαση διατύπωσε το εξής σκεπτικό: Αρχικά, σύμφωνα με προηγούμενη νομολογία του «το άρθρο 90 δεν αφορά, παρά μόνον τις επιχειρήσεις, για τη συμπεριφορά των οποίων τα κράτη οφείλουν να αναλάβουν ιδιαίτερη ευθύνη, λόγω της επιρροής που δύνανται να ασκούν ως προς την συμπεριφορά αυτή και ότι η διάταξη αυτή, αφενός, τονίζει ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις, με την επιφύλαξη των διευκρινίσεων που δίδονται με την παράγραφο 2, υπόκεινται στο σύνολο των κανόνων της Συνθήκης και, αφετέρου, επιτάσσει στα κράτη μέλη να τηρούν τους κανόνες αυτούς στις σχέσεις τους με τις εν λόγω επιχειρήσεις». Επομένως, «το άρθρο 90, παράγραφος 1, πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι σκοπεί να αποκλείσει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επωφεληθούν από τις σχέσεις τους με τις εν λόγω επιχειρήσεις προκειμένου να παρακάμψουν τις απαγορεύσεις άλλων κανόνων της Συνθήκης που απευθύνονται απευθείας σε αυτά, όπως είναι οι απαγορεύσεις των άρθρων 30, 34 και 37, υποχρεώνοντας ή ωθώντας τις επιχειρήσεις αυτές να ακολουθήσουν συμπεριφορά η οποία, ως συμπεριφορά των κρατών μελών, θα αντέβαινε στους εν λόγω κανόνες». Επίσης από το συνδυασμό των παρ. 1 και 2 προκύπτει ότι «η παρ. 2 μπορεί να προβληθεί για να δικαιολογήσει την εκ μέρους ενός κράτους μέλους χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων που προσκρούουν ιδίως στο άρθρο 37 της Συνθήκης, σε επιχείρηση επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος, εφόσον αυτή δεν μπορεί να εκπληρώσει την ιδιαίτερη αποστολή που της έχει ανατεθεί παρά μόνο με τη χορήγηση τέτοιων δικαιωμάτων και εφόσον η ανάπτυξη του εμπορίου δεν επηρεάζεται σε βαθμό αντίθετο προς το συμφέρον της Κοινότητας». Προκειμένου να αποφανθεί, έπρεπε να κρίνει ως προς την αναγκαιότητα των αποκλειστικών δικαιωμάτων εισαγωγής και εξαγωγής της EDF. Σε αυτό το ζήτημα, η EDF υποστήριξε ότι σε περίπτωση καταργήσεως των αποκλειστικών δικαιωμάτων, μερίδα πελατών θα στρεφόταν σε ανταγωνιστικές πηγές παραγωγής, φθηνότερες από την EDF με αποτέλεσμα είτε να βλάψει το κόστος εφοδιασμού των άλλων καταναλωτών είτε να βλάψει τη χρηματοοικονομική ισορροπία του οργανισμού. Το Δικαστήριο διαπίστωσε σε αυτό το σημείο ότι «για να πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 90, παρ. 2, της Συνθήκης, δεν απαιτείται να απειλείται η οικονομική επιβίωση της επιχείρησης που είναι επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος. Αρκεί το γεγονός ότι, σε περίπτωση καταργήσεως των επιδίκων δικαιωμάτων, ματαιώνεται η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που έχει ανατεθεί στην επιχείρηση, όπως αυτή προσδιορίζεται από τις υποχρεώσεις παροχής δημοσίας υπηρεσίας που βαρύνουν την επιχείρηση». Εκ των ανωτέρω λοιπόν, και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ηλεκτρική ενέργεια είναι κλάδος που το άνοιγμα της αγοράς θα προκαλούσε ουσιαστικές μεταβολές στη διαχείριση των βιομηχανιών αυτών και ιδίως όσον αφορά την εκπλήρωση των υποχρεώσεων παροχής, συνεχούς εφοδιασμού και ίσης μεταχειρίσεως των πελατών ή συνδρομητών, αποδεικνύεται ο ισχυρισμός της Γαλλικής κυβέρνησης, με την προϋπόθεση βέβαια ότι το

κράτος αποδεικνύει με ποιον τρόπο κινδυνεύει η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής της επιχείρησης. Όσον αφορά το αν περιορίζεται το εμπόριο μεταξύ των κρατών, η Επιτροπή δεν απέδειξε παράβαση της Γαλλικής Δημοκρατίας, ως όφειλε. Το Δικαστήριο, λοιπόν, με βάση αυτά τα δεδομένα απέρριψε την προσφυγή της Επιτροπής.

### III. Συμπεράσματα

Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας ξεκίνησε με βάση την τάση κατάργησης των μονοπωλίων που παρατηρήθηκε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ιδίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η παραδοχή, άλλωστε, ότι η ηλεκτρική ενέργεια αποτελεί εμπόρευμα κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης, επέβαλε την λήψη μέτρων που θα επέτρεπαν την ελεύθερη κυκλοφορία της και θα απαγόρευαν πρακτικές ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό<sup>33</sup>. Το άνοιγμα της αγοράς στον ανταγωνισμό, με γνώμονα την ορθή λειτουργία των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, τον εφοδιασμό της χώρας, τη διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών και το σεβασμό στο περιβάλλον<sup>34</sup>, επιτεύχθηκε μέσω του κοινοτικού δικαίου, ιδίως των διατάξεων της Συνθήκης για την απαγόρευση συμφωνιών και συμπράξεων που νοθεύουν τον ανταγωνισμό και των διατάξεων για την απαγόρευση κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης, καθώς και από τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΕΚ. Το ΔΕΚ, βάσει των κανόνων ανταγωνισμού που ισχύουν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, διαμόρφωσε νομολογία, η οποία συνέβαλε στην απελευθέρωση των μονοπωλιακών αγορών και εμμέσως στην ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων<sup>35</sup> και έθεσε τη βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε και μέσω της οποίας εξελίχθηκε περαιτέρω η νομολογία του τα χρόνια που ακολούθησαν.

---

<sup>33</sup> ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ε, Εσωτερική αγορά ενέργειας: Εξελίξεις και προοπτικές, ΕΕΕυρΔ 1996, σελ. 789.

<sup>34</sup> ΠΑΠΑΝΤΩΝΗ, Μ, Το δίκαιο της ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 22.

<sup>35</sup> ΜΑΡΙΝΟΣ, Μ.-Θ., Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 24.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

### ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 1996/92/ΕΚ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΔΕΣΜΗ

#### Ι. Εισαγωγή

Η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς, που ξεκίνησε, όπως προ ειπώθηκε, ουσιαστικά με το πρώτο ενεργειακό πακέτο την περίοδο 1996-1998, δεν ήταν μια εύκολη διαδικασία. Υπήρξε η πρώτη απόπειρα μεταβολής του ισχύοντος καθεστώτος, της μονοπωλιακής οργάνωσης της αγοράς, με δυσκολίες εφαρμογής για τα κράτη μέλη της ΕΚ. Επρόκειτο για ένα τεράστιο εγχείρημα, καθώς η δομή της αγοράς γενικά, ήταν απόλυτα διαφορετική και επιπροσθέτως υπήρχαν κράτη μέλη με αδυναμία εφαρμογής των κανόνων, δεδομένου ότι οι εσωτερικές τους αγορές αδυνατούσαν να ανταποκριθούν αμέσως σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις. Το ζήτημα, όμως, της απελευθέρωσης της αγοράς είχε τεθεί ως προτεραιότητα, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει σε σύντομο σχετικά διάστημα ένα νέο πακέτο οδηγιών, η δεύτερη ενεργειακή δέσμη.

Έτσι, μετά από επτά χρόνια από την πρώτη απόπειρα, το 2003, υιοθετήθηκε η δεύτερη δέσμη μέτρων, που στόχο είχε να ενισχύσει την λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, η δεύτερη ενεργειακή δέσμη περιλάμβανε την Οδηγία 2003/54/ΕΚ, η οποία προέβλεπε κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, καταργώντας παράλληλα την Οδηγία 96/92/ΕΚ, τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003, που αφορούσε τους όρους πρόσβασης σε δίκτυο σε διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και την Απόφαση 2003/796/ΕΚ της Επιτροπής σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών τόσο για την ηλεκτρική ενέργεια όσο και για το φυσικό αέριο<sup>1</sup>. Η δεύτερη ενεργειακή δέσμη είχε στόχο να επιταχύνει το άνοιγμα της ενεργειακής αγοράς και να δημιουργήσει συνθήκες που θα ευνοούσαν μια λειτουργική εσωτερική αγορά<sup>2</sup>. Και σε αυτή την Οδηγία, όπως και στην πρώτη για την ηλεκτρική ενέργεια, προβλέφθηκε ότι τα κράτη μέλη δεν δεσμεύονταν ως προς την υιοθέτηση μέτρων για την οργάνωση και τη λειτουργία των αγορών τους αλλά αντίθετα ήταν ελεύθερα να

---

<sup>1</sup> ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν, Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 10.

<sup>2</sup> ΗΛΙΑΔΟΥ, ΑΙΚ, *Απελευθέρωση αγοράς ενέργειας κατά το ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 25.

υιοθετήσουν αυτές τις ρυθμίσεις, οι οποίες θα ταίριαζαν στον τρόπο με τον οποίο ήταν ήδη δομημένες<sup>3</sup>.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ<sup>4</sup>, «*Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς κανόνες που αφορούν την παραγωγή, τη μεταφορά, τη διανομή και την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας. Ορίζει τους κανόνες σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία του τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, την πρόσβαση στην αγορά, τα κριτήρια και τις διαδικασίες που ισχύουν για τις προσκλήσεις προς υποβολή προσφορών και τη χορήγηση αδειών καθώς και για την εκμετάλλευση των δικτύων*». Η εν λόγω οδηγία μεριμνά για την ασφάλεια εφοδιασμού, για την οποία είναι υπεύθυνα τα κράτη και οι ρυθμιστικές αρχές, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο (άρθρο 4), για τον τομέα της παραγωγής, όπου προβλέπεται η διαδικασία χορήγησης αδειών και υποβολής προσφορών για τη δημιουργία νέου δυναμικού (άρθρα 6,7) και για την διαχείριση των δικτύων μεταφοράς και διανομής, όπου προβλέπεται ότι ο διαχειριστής του δικτύου μεταφοράς και διανομής πρέπει να είναι ανεξάρτητος νομικά αλλά και ως προς την οργάνωση και λήψη αποφάσεων από λοιπές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη μεταφορά και τη διανομή αντίστοιχα (άρθρα 8 επ.). Σχετικά με τις ρυθμίσεις για την οργάνωση της πρόσβασης στο δίκτυο (άρθρα 20 επ.), προβλέφθηκε το άνοιγμα της αγοράς για όλους τους καταναλωτές, και ενισχύθηκε αρκετά ο ρόλος των ρυθμιστικών αρχών, οι οποίες είναι εντελώς ανεξάρτητες και φροντίζουν για την εύρυθμη λειτουργία και την τήρηση των κανόνων του ανταγωνισμού<sup>5</sup>.

Όσον αφορά τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003<sup>6</sup>, το άρθρο 1 προβλέπει ότι «*Σκοπός του παρόντος κανονισμού είναι ο καθορισμός δίκαιων κανόνων για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και, κατά συνέπεια, η ενίσχυση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των εθνικών και περιφερειακών αγορών. Προς τούτο, απαιτείται η θέσπιση μηχανισμού αντισταθμίσεων για τις διασυνοριακές ροές ηλεκτρικής ενέργειας και εναρμονισμένων αρχών για τα διασυνοριακά τέλη μεταφοράς καθώς και ο καταμερισμός του διαθέσιμου δυναμικού των διασυνδέσεων μεταξύ των εθνικών δικτύων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας*». Προβλέπονται, λοιπόν, στον Κανονισμό αυτό ρυθμίσεις για τα τέλη πρόσβασης στα δίκτυα (άρθρο 4), για την παροχή πληροφοριών σχετικά με τη δυνατότητα διασύνδεσης (άρθρο 5), για γραμμές διασύνδεσης

---

<sup>3</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέση και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 36.

<sup>4</sup> Οδηγία 2003/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/ΕΚ.

<sup>5</sup> RITTER, L, BRAUN D, *European Competition Law: A practitioner's guide*, Klumer Law International, 2004, 3<sup>rd</sup> Edition, p. 920, BELLAMY & CHILD, *European Community Law of Competition*, Oxford University Press, 2007, 6<sup>th</sup> Edition, p. 1104-1105.

<sup>6</sup> Κανονισμός 1228/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26<sup>ης</sup> Ιουνίου 2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας.

(άρθρο 6), καθώς και τη δυνατότητα θέσπισης κατευθυντήριων γραμμών από την Επιτροπή, όταν συντρέχει ανάγκη (άρθρο 8)<sup>7</sup>.

Σχετικά με την Απόφαση 2003/796/ΕΚ<sup>8</sup>, στο άρθρο 1 παρ. 1 προβλέπει ότι «*Με την παρούσα απόφαση συνιστάται από την Επιτροπή συμβουλευτική ομάδα για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο, η "ευρωπαϊκή ομάδα ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο" (καλούμενη εν προκειμένω η "ομάδα")*», ενώ στην παρ. 2 αναφέρει ότι «*Η ομάδα, ιδία πρωτοβουλία ή αιτήσε της Επιτροπής, θα συμβουλεύει και επικουρεί την Επιτροπή στην εδραίωση της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς, ιδίως δε εις ό,τι αφορά την κατάρτιση σχεδίων μέτρων εφαρμογής στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, και επί θεμάτων σχετικών με την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Ο ρόλος της ομάδας έγκειται στη διευκόλυνση της συνεννόησης, του συντονισμού και της συνεργασίας των εθνικών ρυθμιστικών αρχών, συμβάλλοντας στη συνεπή εφαρμογή, σε όλα τα κράτη μέλη, των διατάξεων της οδηγίας 2003/54/ΕΚ, της οδηγίας 2003/55/ΕΚ, καθώς και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003, όπως και κάθε ενδεχόμενης μελλοντικής κοινοτικής νομοθεσίας στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου*».

Η δεύτερη ενεργειακή δέσμη έφερε ποικίλες αλλαγές στη δομή της αγοράς και επιτάχυνε το άνοιγμά της αλλά οι πλέον ουσιώδεις υπήρξαν η σταδιακή επέκταση της απελευθέρωσης της αγοράς σε όλους τους καταναλωτές, ο νομικός διαχωρισμός της διαχείρισης των δικτύων, καθώς και η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των ρυθμιστικών αρχών<sup>9</sup>. Με την Οδηγία 2003/54/ΕΚ, οι καθέτως οργανωμένες επιχειρήσεις φαίνεται να μην έχουν τον έλεγχο που είχαν, το οποίο βέβαια πηγάζει και από το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις είχαν ξεκινήσει από μόνες τους να αναδιαρθρώνονται, έχοντας κατανοήσει το νέο πλαίσιο. Η απελευθέρωση της αγοράς είχε δρομολογηθεί και με δεδομένο ότι κατά το προηγούμενο διάστημα είχαν σαφώς τεθεί οι στόχοι και είχαν γίνει σημαντικά βήματα όπως, η δημιουργία χρηματιστηρίων ενέργειας και η μετατροπή κρατικών επιχειρήσεων σε ανταγωνιστικές επιχειρήσεις<sup>10</sup>, η υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση κρίθηκε αναγκαία.

<sup>7</sup> RITTER, L, BRAUN D, European Competition Law. A practitioner's guide, Klumer Law International, 2004, 3<sup>rd</sup> Edition, p. 921-922, BELLAMY & CHILD, European Community Law of Competition, Oxford University Press, 2007, 6<sup>th</sup> Edition, p. 1105.

<sup>8</sup> 2003/796/ΕΚ: Απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο.

<sup>9</sup> ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 116.

<sup>10</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΛΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 36.

## II. Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ

Δεδομένου του γεγονότος ότι η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας συνεχίστηκε αποφασιστικά, με τον ίδιο τρόπο συνέχισε και το ΔΕΚ με τη νομολογία του να τηρεί τους κανόνες του ανταγωνισμού και να συμβάλει, στο βαθμό που αυτό ήταν ικανό, στο άνοιγμα της αγοράς. Στο διάστημα που θα εξετάσουμε σε αυτό το κεφάλαιο, από την ολοκλήρωση της έκδοσης του πρώτου πακέτου οδηγιών έως πριν από την έκδοση του τρίτου πακέτου οδηγιών, δηλαδή από το 1998 έως το 2007, οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας ήταν ναι μεν λιγιστές, αλλά παρόλα αυτά κινήθηκαν στα χάρια της διαμορφωθείσας ήδη νομολογίας και υπογράμμισαν τη σημασία και την εφαρμογή των άρθρων του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ανταγωνισμού.

Μία απόφαση που εκδόθηκε από το ΔΕΚ εκείνη την περίοδο και κάνει αναφορά στο άρθρο 81 (νυν 101\_ είναι η C-105/04 P<sup>11</sup>. Πρόκειται για αίτηση αναίρεσης της εταιρείας CEF Holdings Ltd., χονδρέμπορου ηλεκτρονικών εξαρτημάτων, και της θυγατρικής της CEF City Electrical Factors BV κατά των εταιρειών Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandelop Elektrotechnisch Gebied (FEG), Unie van Elektrotechnische Ondernemers (UNETO) και Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (NAVEG). «Η CEF με την καταγγελία της στράφηκε κατά των τριών ενώσεων για τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων αμοιβαίας αποκλειστικότητας σε όλα τα επίπεδα του δικτύου διανομής ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες, με το επιχείρημα ότι αυτές οι συμβάσεις καθιστούσαν αδύνατη την καθιέρωση στη συγκεκριμένη αγορά εταιρείας που δεν ήταν μέλος της FEG. Έτσι, πρόσβαση σε ηλεκτρονικά εξαρτήματα είχαν μόνο μέλη της FEG και παράλληλα όσοι βρίσκονταν στις Κάτω Χώρες εφοδιάζονταν μόνον από αυτούς». Έπειτα, η καταγγελία της CEF επεκτάθηκε και σε συμφωνίες μεταξύ της FEG και των μελών της, που αφορούσαν τιμές και μειώσεις τιμών, σε συμφωνίες για να εμποδιστεί η συμμετοχή σε ορισμένα σχέδια καθώς και σε κάθετες συμφωνίες περί τιμών μεταξύ ορισμένων κατασκευαστών ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων και των χονδρεμπόρων μελών της FEG. Έτσι, η Επιτροπή, αφού πραγματοποίησε ακρόαση των εταιρειών, εξέδωσε απόφαση, σύμφωνα με την οποία οι πρακτικές των εταιρειών παραβίαζαν το άρθρο 81 παρ. 1 της ΣΕΚ (νυν 101 ΣΛΕΕ). Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, «στις περισσότερες περιπτώσεις, η ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από ορισμένες συμπτώσεις και ορισμένα στοιχεία που, λαμβανόμενα μαζί υπόψη, μπορούν να

<sup>11</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandelop Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 21.9.2006.

αποτελέσουν, ελλείψει άλλης συνεπούς εξηγήσεως, την απόδειξη μιας παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού<sup>12</sup>. Συγκεκριμένα, τέτοια στοιχεία και τέτοιες συμπτώσεις καθιστούν δυνατό να αποκαλυφθούν όχι μόνον η ύπαρξη αντίθετων προς τον ανταγωνισμό μορφών συμπεριφοράς ή συμφωνιών, αλλά και η διάρκεια μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συνεχούς συμπεριφοράς και η περίοδος εφαρμογής μιας συμφωνίας που συνήφθη κατά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού». Το ΔΕΚ συνεχίζει το σκεπτικό λέγοντας πως «προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη και η διάρκεια μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρακτικής, απαιτείται η αξιολόγηση του συνόλου των αποδείξεων. Το γεγονός ότι η απόδειξη της υπάρξεως διαρκούς παραβάσεως δεν προσκομίστηκε για ορισμένες περιόδους δεν σημαίνει ότι η παράβαση διαπράχθηκε σε μια συνολική περίοδο μεγαλύτερη από εκείνες, όταν η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Στο πλαίσιο παραβάσεως η οποία εκτείνεται σε πολλά έτη, το γεγονός ότι οι εκφάνσεις της συμπτώσεως ανάγονται σε διαφορετικές περιόδους, που μπορεί να χωρίζονται μεταξύ τους με μεγάλα χρονικά διαστήματα, δεν έχει σημασία για την ύπαρξη της συμπτώσεως αυτής, αρκεί οι διάφορες πράξεις που αποτελούν μέρος της παραβάσεως να έχουν μόνον ένα σκοπό και να εντάσσονται στο πλαίσιο μιας ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως. Παράβαση του άρθρου 81 παρ. 1 μπορεί να γίνει με μεμονωμένη πράξη ή με σειρά πράξεων ή διαρκή συμπεριφορά. Όταν οι διάφορες πράξεις εντάσσονται σε ένα συνολικό σχέδιο λόγω του πανομοιότυπου αντικειμένου τους που συνίσταται στη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς, η Επιτροπή δικαιούται να καταλογίσει την ευθύνη για τις πράξεις αυτές αναλόγως της συμμετοχής στην παράβαση η οποία λαμβάνεται υπόψη στο σύνολό της». Το ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση ο συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων τέτοιων πράξεων είναι περιττός όταν προκύπτει ότι οι πράξεις αυτές έχουν ως αντικείμενο να εμποδίσουν, να περιορίσουν ή να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς. Συγκεκριμένα, από το ίδιο το κείμενο του άρθρου 81, παράγραφος 1 της ΣΕΚ προκύπτει ότι, όπως στην περίπτωση συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων και αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, οι εναρμονισμένες πρακτικές απαγορεύονται, ανεξαρτήτως οποιουδήποτε αποτελέσματος, όταν έχουν αντικείμενο αντίθετο προς τον ανταγωνισμό.

Η δεύτερη απόφαση που εκδόθηκε εκείνο το διάστημα είναι η C-17/03<sup>13</sup> και κάνει αναφορά στο άρθρο 86 παρ. 2 της ΕΚ (νυν 102 ΣΛΕΕ). Πρόκειται για απόφαση που εκδόθηκε σε αίτηση που υποβλήθηκε στο πλαίσιο εκδικάσεως διαφοράς μεταξύ των επιχειρήσεων Vereniging voor Energie, Milieuen Water, Amsterdam Power Exchange Spotmarket BV, Eneco NV και του Directeur van de Dienstuitvoeringtoezicht energie (DTE) αναφορικά με την απόφαση του τελευταίου να διαθέσει κατά προτεραιότητα στην

<sup>12</sup> ΔΕΚ υποθ. C-204/00P, C-205/00P, C-211/00P, C-213/00P, C-217/00P και C-219/00P AalborgPortland A/S και λοιποί κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 7.1.2004.

<sup>13</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-17/03 Vereniging voor Energie, Milieuen Water και λοιποί κατά Directeur van de Dienstuitvoeringtoezicht energie της 7.6.2005.

Nederlands Elektriciteit Administratiekantoor BV (NEA), πρώην Samenwerkende Elektriciteits Productiebedrijven NV (SEP) κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, μέρος της ικανότητας του διασυνοριακού δικτύου για την εισαγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στις Κάτω Χώρες. Η SEP είχε συνάψει σύμφωνα με το ισχύον τότε καθεστώς και προς εκτέλεση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος κατά την έννοια του άρθρου 86 ΕΚ, μακροχρόνιες συμβάσεις. Το βασικό ερώτημα που τέθηκε ήταν εδώ ήταν εάν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 86 παρ. 2 της ΕΚ προκειμένου να δικαιολογηθεί το γεγονός ότι σε επιχείρηση, η οποία στο παρελθόν ήταν επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος και η οποία είχε αναλάβει ορισμένες υποχρεώσεις στο πλαίσιο της αποστολής αυτής, εξακολουθεί να παρέχεται, μετά την ολοκλήρωση της ιδιαίτερης αυτής αποστολής που της είχε ανατεθεί, ειδικό δικαίωμα προκειμένου να καταστεί σ' αυτήν δυνατή η εκπλήρωση των εν λόγω υποχρεώσεων. Το σκεπτικό του ΔΕΚ κινήθηκε ως εξής: Η κατάσταση της NEA είναι διαφορετική από αυτή των άλλων επιχειρήσεων. Πράγματι, οι διεθνείς συμβάσεις της SEP είχαν συναφθεί κατά την εποχή που αυτή είχε την κυριότητα του δικτύου υψηλής τάσεως και των διασυνδέσεων. Οι συμβάσεις αυτές συνήφθησαν στο πλαίσιο της εκπληρώσεως αποστολής γενικού οικονομικού συμφέροντος, που ήταν η διασφάλιση του εφοδιασμού των Κάτω Χωρών με ηλεκτρική ενέργεια με σκοπό την μεταπώλησή της σε εύλογες τιμές. Πριν από την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στις Κάτω Χώρες, η SEP ήταν η μόνη επιχείρηση που είχε άδεια εισαγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και στην οποία είχε ανατεθεί η αποστολή γενικού οικονομικού συμφέροντος να επιβλέπει την λειτουργία της δημόσιας διανομής ηλεκτρικής ενέργειας με τιμές όσο το δυνατόν επωφελέστερες για το κοινωνικό σύνολο. Αυτό που επιδιώκεται, γενικώς, είναι η διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως των πρώην εθνικών μονοπωλιακών επιχειρήσεων που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση με αυτή της NEA. Μια τέτοια ισότητα μεταχειρίσεως δεν θα μπορούσε να διασφαλιστεί αν ευνοούταν εκ μέρους των κρατών η πρώτη μονοπωλιακή εθνική επιχείρηση διασφαλίζοντας την εκτέλεση μακροχρονίων συμβάσεων που είχαν συναφθεί από την εν λόγω επιχείρηση πριν από την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Αυτό, άλλωστε, θα αντιτίθετο στην Οδηγία περί απελευθέρωσης της αγοράς. Η Οδηγία περιλαμβάνει διατάξεις που καθιστούν δυνατόν να λαμβάνονται υπόψη ειδικές καταστάσεις επιχειρήσεων όπως η SEP, στο πλαίσιο απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ιδίως προβλέπεται η δυνατότητα παρέκκλισης από ορισμένες διατάξεις όσον αφορά τις δεσμεύσεις ή τις εγγυήσεις εκμεταλλεύσεως που παρασχέθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας. Στη σκέψη 85, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι «παρεκκλίσεις από τις διατάξεις αυτών των άρθρων που ενδεχομένως εγκρίθηκαν δυνάμει του άρθρου 24 της οδηγίας δεν επιτρέπεται να βαίνουν πέραν της διάρκειας των δεσμεύσεων που είχαν αναληφθεί με συμβάσεις συναφθείσες πριν από την έναρξη ισχύος της εν λόγω οδηγίας». Έτσι, στη σκέψη 88, καταλήγει ότι «αποκλείονται εθνικά μέτρα που παρέχουν σε επιχείρηση κατά προτεραιότητα ικανότητα

διασυνοριακής μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, είτε τα μέτρα αυτά λαμβάνονται από τον διαχειριστή δικτύου είτε από τον ελεγκτή της διαχείρισης του δικτύου ή τον νομοθέτη, εφόσον η λήψη τέτοιων μέτρων δεν επιτράπη στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 24 της οδηγίας διαδικασίας». Σύμφωνα με το άρθρο 24 της Οδηγίας 96/92/EK, «1) Τα κράτη μέλη, στα οποία οι υποχρεώσεις που αναλήφθηκαν ή οι εγγυήσεις λειτουργίας που χορηγήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της παρούσας οδηγίας είναι δυνατόν να μην μπορούν να τηρηθούν λόγω των διατάξεων της παρούσας οδηγίας, μπορούν να ζητήσουν να τύχουν μεταβατικού καθεστώτος, το οποίο θα μπορεί να τους παραχωρήσει η Επιτροπή, λαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, υπόψη τις διαστάσεις του σχετικού δικτύου, το επίπεδο διασύνδεσής του και τη διάρθρωση της ηλεκτροβιομηχανίας του. Η Επιτροπή ενημερώνει τα κράτη μέλη για τις εφαρμογές αυτές προτού λάβει απόφαση, λαμβάνοντας υπόψη τις επιταγές της εμπιστευτικότητας. Η απόφαση δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. 2) Το μεταβατικό αυτό καθεστώς είναι χρονικά περιορισμένο και συνδέεται με την εκπόνηση των υποχρεώσεων ή εγγυήσεων που αναφέρθηκαν στην παράγραφο 1. Το μεταβατικό καθεστώς μπορεί να καλύπτει παρεκκλίσεις από τα κεφάλαια IV, VI και VII της παρούσας οδηγίας. Οι αιτήσεις μεταβατικού καθεστώτος πρέπει να κοινοποιηθούν στην Επιτροπή το αργότερο ένα έτος μετά την έναρξη ισχύος της παρούσας οδηγίας.»

Η τελευταία σχετική απόφαση του ΔΕΕ είναι η C-196/07<sup>14</sup>. Πρόκειται για αίτηση αναιρέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Βασιλείου της Ισπανίας για μη διαγραφή όρων που αναγνωρίστηκαν με απόφασή της ως ασύμβατοι με την εσωτερική αγορά. Το Φεβρουάριο του 2006, η εταιρεία E.ON AG, εδρεύουσα στη Γερμανία, έκανε πρόταση αγοράς για το σύνολο της δραστηριότητας της Endesa SA, εταιρείας εδρεύουσας στην Ισπανία. Το σχέδιο της συγκέντρωσης των εταιρειών E.ON και Endesa είχε κοινοτική διάσταση και γι' αυτό η Επιτροπή εξέδωσε τον Απρίλιο του 2006 έναν σχετικό Κανονισμό, ενώ το σχέδιο της συγκέντρωσης εγκρίθηκε από την Εθνική Ρυθμιστική Αρχή της Ισπανίας. Το Σεπτέμβριο του 2006, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση σύμφωνα με την οποία η συγκέντρωση των επιχειρήσεων δεν ήταν συμβατή με μια σειρά από όρους που έθετε ο Κανονισμός για τις συγκεντρώσεις. Μην έχοντας προβεί σε καμία πράξη, η Επιτροπή απέστειλε επιστολή στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι καθυστέρουσε την υιοθέτηση μέτρων για την αποκατάσταση των ασύμβατων όρων. Εντωμεταξύ, την απόφαση της Εθνικής Ρυθμιστικής Αρχής ήρθε να τροποποιήσει η απόφαση του Υπουργού Βιομηχανίας, Τουρισμού και Εμπορίου, της οποίας την εφαρμογή ήρθε να αμφισβητήσει εκ νέου, δεύτερη απόφαση της Επιτροπής, η οποία την έκρινε ασύμβατη με το άρθρο 21 του Κανονισμού. Τον Απρίλιο του 2007, η Εθνική Επιτροπή αγοράς αξιών δέχτηκε την πώληση του 6,01% των δραστηριοτήτων της Endesa και επομένως η πώληση δεν πραγματοποιήθηκε, αφού προϋπόθεση εγκυρότητας ήταν η πώληση του 50,01%. Το Βασίλειο, λοιπόν, της Ισπανίας

<sup>14</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-196/07 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Βασιλείου της Ισπανίας της 6.3.2008.

απάντησε στους ισχυρισμούς της Επιτροπής λέγοντας πως αυτοί είναι άνευ αντικειμένου, εφόσον δεν υπήρξε τελικά συγκέντρωση των επιχειρήσεων. Από την άλλη, η Επιτροπή υποστήριξε πως το γεγονός ότι η συγκέντρωση των επιχειρήσεων εγκαταλείφθηκε πριν από την καταληκτική ημερομηνία για την υιοθέτηση μέτρων αποκατάστασης των μη συμβατών όρων, δεν σημαίνει πως παύει να υπάρχει παράβαση. Το Δικαστήριο αναφέρει πως, κατά πάγια νομολογία, πρέπει να καθοριστεί η ύπαρξη παραβάσεως ανάλογα με την κατάσταση του κράτους μέλους όπως αυτή είχε κατά τη λήξη της προθεσμίας που ορίζεται στη αιτιολογημένη γνώμη και ότι οι αλλαγές στη συνέχεια δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη υπόθεση φαίνεται ότι η εν λόγω συγκέντρωση διεκόπη στις 10 Απριλίου του 2007, ενώ η προθεσμία που είχε ταχθεί για αιτιολογημένη γνώμη ήταν η 16η Μαρτίου του 2007. Επομένως, το γεγονός ότι η προσφορά για την Endesa E.ON δεν είχε καμία επίδραση δεν στερεί το αντικείμενο της παρούσας διαφοράς. «Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και αν υποτεθεί ότι η παράβαση έχει αρθεί μετά την προθεσμία που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη, η άσκηση της προσφυγής έχει συμφέρον, προκειμένου να διαμορφώσει τη βάση της ευθύνης που ένα κράτος μέλος υπέχει ως αποτέλεσμα της εν λόγω παραβίασης». Έπειτα, σε απάντηση στο επιχείρημα του Βασιλείου της Ισπανίας ότι τα εθνικά μέτρα που ελήφθησαν, υπό το άρθρο 21 του Κανονισμού, ήταν για την προστασία νόμιμου συμφέροντος, της δημόσιας ασφάλειας, και δεν είναι ασυμβίβαστα με το κοινοτικό δίκαιο, αμφισβητώντας παράλληλα το κύρος της απόφασης της Επιτροπής, το Δικαστήριο ανέφερε ότι «σε μία κατάσταση που το κράτος μέλος δεν ανακοινώνει τα συμφέροντα που προστατεύουν τα εθνικά μέτρα που λαμβάνονται, είναι αναπόφευκτο ότι η Επιτροπή θα πρέπει να εξετάσει κατά πόσον τα μέτρα αυτά δικαιολογούνται από ένα από τα συμφέροντα που αναφέρονται στο άρθρο 21, παρ. 4, εδ. β', του κανονισμού περί συγκεντρώσεων». Επομένως το κύρος των αποφάσεων της Επιτροπής δεν αμφισβητήθηκε. Με βάση αυτή την επιχειρηματολογία, το Δικαστήριο καταδίκασε το Βασίλειο της Ισπανίας για μη διαγραφή των μη συμβατών προς το κοινοτικό δίκαιο όρων των αποφάσεων των εθνικών αρχών.

Το άρθρο 21 του Κανονισμού (ΕΚ) 139/2004<sup>15</sup>, για το οποίο γίνεται λόγος στην απόφαση C-196/07, που εξετάστηκε παραπάνω, προβλέπει: «1) Ο παρών κανονισμός είναι ο μόνος που εφαρμόζεται στις συγκεντρώσεις, όπως ορίζονται στο άρθρο 3, και οι κανονισμοί (ΕΚ) αριθ. 1/2003(8), (ΕΟΚ) αριθ. 1017/68(9), (ΕΟΚ) αριθ. 4056/86(10) και (ΕΟΚ) αριθ. 3975/87 του Συμβουλίου(11), δεν τυγχάνουν εφαρμογής εκτός αν πρόκειται για κοινές επιχειρήσεις που δεν έχουν κοινοτική διάσταση και έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον συντονισμό της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς επιχειρήσεων που παραμένουν ανεξάρτητες. 2) Η Επιτροπή είναι αποκλειστικά αρμόδια για τη λήψη των αποφάσεων που προβλέπει ο παρών κανονισμός, με την επιφύλαξη του ελέγχου τους εκ μέρους του Δικαστηρίου. 3) Τα κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν την εθνική τους νομοθεσία περί ανταγωνισμού στις συγκεντρώσεις

<sup>15</sup> Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων ("Κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων").



επιχειρήσεων με κοινοτική διάσταση. Το πρώτο εδάφιο δεν θίγει την εξουσία των κρατών μελών να προβαίνουν στις αναγκαίες έρευνες για την εφαρμογή του άρθρου 4 παράγραφος 4 του άρθρου 9 παράγραφος 2 ή να λαμβάνουν, μετά από παραπομπή, σύμφωνα με το άρθρο 9 παράγραφος 3 πρώτο εδάφιο στοιχείο β) ή παράγραφος 5, τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για την εφαρμογή του άρθρου 9 παράγραφος 8. 4) Παρά τις παραγράφους 2 και 3, τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία έννομων συμφερόντων που δεν καλύπτονται από τον παρόντα κανονισμό, εφόσον τα συμφέροντα αυτά συμβιβάζονται με τις γενικές αρχές και τις λοιπές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Ως έννομα συμφέροντα κατά την έννοια του πρώτου εδαφίου, θεωρούνται η δημόσια ασφάλεια, η πολυφωνία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και οι κανόνες χρηστής διαχείρισης. Κάθε άλλο δημόσιο συμφέρον πρέπει να ανακοινώνεται από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος στην Επιτροπή και να αναγνωρίζεται από αυτήν, αφού εξετάσει κατά πόσο συμβιβάζεται με τις γενικές αρχές και τις λοιπές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, πριν να ληφθούν τα προαναφερθέντα μέτρα. Η Επιτροπή ενημερώνει για την απόφασή της το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, εντός 25 εργάσιμων ημερών από την εν λόγω ανακοίνωση».

### **III. Συμπεράσματα**

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας συνεχίστηκε μετά την έκδοση της πρώτης Οδηγίας (96/92/ΕΚ), με την έκδοση νέας Οδηγίας, της 2003/54/ΕΚ, του Κανονισμού (ΕΚ) 1228/2003 και της Απόφασης 2003/796/ΕΚ. Παρότι προέκυψαν δυσκολίες σε ορισμένα κράτη ως προς την εφαρμογή των όσων προέβλεπε η πρώτη Οδηγία, τα Ευρωπαϊκά Όργανα επιτάχυναν τη διαδικασία ανοίγματος της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας προκειμένου να υπάρξει πλήρως απελευθερωμένη αγορά, η οποία όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο θα επιτευχθεί μετά και από ένα τρίτο ενεργειακό πακέτο. Οι αποφάσεις αυτής της περιόδου κινήθηκαν στο ήδη καθορισμένο πλαίσιο για τον ανταγωνισμό και απέδειξαν ότι η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας υποστηρίχθηκε και συνάμα προωθήθηκε από το ΔΕΚ.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

### ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΔΕΣΜΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

#### Ι. Εισαγωγή

Η πορεία προς την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς ή η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας περνάει από το έτος 2009. Έχοντας εξετάσει τα δύο πρώτα ενεργειακά πακέτα, τις καινοτομίες που εισήγαγαν και σε ποιο βαθμό υπήρξαν ικανά να ενσωματωθούν από τα κράτη μέλη, ήρθε η ώρα να εξετασθεί η υιοθέτηση του τρίτου ενεργειακού πακέτου και ο τρόπος με τον οποίο επηρέασε εν τέλει το άνοιγμα της αγοράς. Η Τρίτη δέσμη μέτρων, η οποία δημοσιεύθηκε το 2009, όσον αφορά στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, περιλάμβανε την Οδηγία 2009/72/ΕΚ, η οποία όριζε κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, καταργώντας παράλληλα την προγενέστερη Οδηγία 2003/54/ΕΚ, τον Κανονισμό (ΕΚ) 714/2009 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, ο οποίος καταργούσε τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003, και τον Κανονισμό (ΕΚ) 713/2009 που προέβλεπε την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας<sup>1</sup>.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας 2009/72/ΕΚ<sup>2</sup>, «*Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς κανόνες που αφορούν την παραγωγή, τη μεταφορά, τη διανομή και την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και την προστασία των καταναλωτών, με στόχο τη βελτίωση και την ολοκλήρωση ανταγωνιστικών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας στην Κοινότητα. Ορίζει τους κανόνες για την οργάνωση και λειτουργία του τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, την ανοικτή πρόσβαση στην αγορά, τα κριτήρια και τις διαδικασίες που ισχύουν για τις προσκλήσεις προς υποβολή προσφορών και τη χορήγηση αδειών καθώς και για την εκμετάλλευση των δικτύων. Θεσπίζει επίσης υποχρεώσεις καθολικής υπηρεσίας και δικαιώματα των καταναλωτών ηλεκτρικής ενέργειας και αποσαφηνίζει τις υποχρεώσεις του ανταγωνισμού*». Το ευρύ πεδίο εφαρμογής αυτής της Οδηγίας αποδεικνύει τα τεράστια βήματα που έγιναν εκ μέρους των Ευρωπαϊκών οργάνων προκειμένου η ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας να καταστεί πλήρως απελευθερωμένη. Η εν λόγω Οδηγία εξασφαλίζει την ύπαρξη ανταγωνιστικής, ασφαλούς και περιβαλλοντικά βιώσιμης αγοράς ενέργειας με υποχρέωση παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας σε όσες επιχειρήσεις είναι επιφορτισμένες με αυτό το σκοπό (άρθρο 3), διαχωρισμό

<sup>1</sup> ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν, Από το Παρίσι στη Λισσαβώνα μέσω Ρώμης: Η Εξέλιξη της Αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της Ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 11.

<sup>2</sup> Οδηγία 2009/72/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/ΕΚ.

των συστημάτων μεταφοράς από τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς (άρθρο 9) ορίζοντας τις διαδικασίες για τον διορισμό και την πιστοποίηση των διαχειριστών (άρθρο 10) καθώς και τα καθήκοντά τους (άρθρο 12). Επίσης, ορίζεται ανεξάρτητος διαχειριστής μεταφοράς (άρθρα 17 επ.) αλλά και αναλύεται η διαχείριση του συστήματος διανομής (άρθρα 24 επ.). Τέλος, διευρύνει τον θεσμό των εθνικών ρυθμιστικών αρχών, ορίζοντας την ανεξαρτησία τους και τις αυξημένες αρμοδιότητές τους (άρθρα 35 επ.).

Όσον αφορά στον Κανονισμό (ΕΚ) 714/2009<sup>3</sup>, το άρθρο 1 προβλέπει ότι «Σκοπός του παρόντος Κανονισμού είναι: α) ο καθορισμός δίκαιων κανόνων για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και, κατά συνέπεια, η ενίσχυση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων των εθνικών και περιφερειακών αγορών. Προς τούτο, απαιτούνται η θέσπιση μηχανισμού αντισταθμίσεων για τις διασυνοριακές ροές ηλεκτρικής ενέργειας και εναρμονισμένων αρχών για τα διασυνοριακά τέλη μεταφοράς καθώς και ο επιμερισμός του διαθέσιμου δυναμικού των διασυνδέσεων μεταξύ των εθνικών συστημάτων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας· β) η διευκόλυνση της δημιουργίας εύρυθμης και διαφανούς αγοράς χονδρικής με υψηλή στάθμη ασφάλειας του εφοδιασμού σε ηλεκτρική ενέργεια. Ο παρών κανονισμός προβλέπει μηχανισμούς για την εναρμόνιση των κανόνων για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας». Ο Κανονισμός αυτός προβλέπει θέματα σχετικά με τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς (άρθρο 3), την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Δικτύου Διαχειριστών Συστημάτων Μεταφοράς (ΕΔΔΣΜ) ηλεκτρικής ενέργειας (άρθρο 5) και τα καθήκοντά του (άρθρο 8), τον καθορισμό των κωδίκων δικτύου (άρθρο 6) καθώς και άλλα θέματα σχετικά με την πρόσβαση στο δίκτυο.

Τέλος, ο Κανονισμός (ΕΚ) 713/2009<sup>4</sup> στο άρθρο 1 παρ. 1 προβλέπει ότι «Με τον παρόντα κανονισμό ιδρύεται Οργανισμός Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας («Οργανισμός»)). Πρόκειται για το ευρωπαϊκό όργανο που είναι υπεύθυνο να συντονίζει τη δράση των ρυθμιστικών αρχών των κρατών. Ο Οργανισμός αυτός έχει ποικίλα καθήκοντα, μεταξύ των οποίων καθήκοντα σχετικά με τη συνεργασία των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς, σχετικά με τις ρυθμιστικές αρχές και τέλος, σχετικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις όσον αφορά την πρόσβαση και την ασφάλεια λειτουργίας για τις διασυνοριακές υποδομές.

Τα κύρια στοιχεία της τρίτης ενεργειακής δέσμης, όπως αυτή παρουσιάστηκε ανωτέρω, είναι ο διαχωρισμός των διαχειριστών δικτύων μεταφοράς από την παραγωγή και την προμήθεια ενέργειας, η διευκόλυνση του εμπορίου μεταξύ των κρατών, η ενίσχυση των

<sup>3</sup> Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 714/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003.

<sup>4</sup> Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας.

ρυθμιστικών αρχών σε συνδυασμό με την ίδρυση Ευρωπαϊκού οργάνου και τέλος, η διαφάνεια που επικρατεί πλέον στην αγορά, η οποία είναι αρκετά μεγαλύτερη από τις προηγούμενες περιόδους<sup>5</sup>. Ο βασικός στόχος που τέθηκε, ιδίως από τον Κανονισμό (ΕΚ) 714/2009, είναι η δημιουργία ενός ενιαίου μοντέλου σχεδίασης των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας (Target Model), το οποίο θα συνδυάζει την ελευθερία διακίνησης της ηλεκτρικής ενέργειας σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση των πόρων και των υποδομών που υπάρχουν στις χώρες, με σκοπό να μην ανακύπτουν προβλήματα ως προς την τροφοδότηση και να περιοριστεί όσο είναι εφικτό η χρήση επιπρόσθετων κεφαλαίων για την ανάπτυξη του τομέα<sup>6</sup>. Το τελευταίο ενεργειακό πακέτο δεν επιτρέπει στα κράτη να επιλέξουν αυτά τις ρυθμίσεις που θα υιοθετήσουν για την οργάνωση και τη λειτουργία των αγορών τους, όπως έκαναν τα προηγούμενα, αλλά ορίζουν με σαφήνεια τις ρυθμίσεις που πρέπει να υιοθετηθούν εκ μέρους των κρατών, θέτοντας παράλληλα χρονοδιαγράμματα, τα οποία τα κράτη πρέπει να τηρήσουν<sup>7</sup>.

---

<sup>5</sup> ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ. Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 116-117.

<sup>6</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΔΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 36.

<sup>7</sup> ό.π. σελ. 36-37.

## II. Επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ

Η νομολογία του ΔΕΕ είναι και σε αυτή τη χρονική περίοδο συνεπής με το δίκαιο ανταγωνισμού, όπως αυτό έχει πια διαμορφωθεί στο πλαίσιο της πλήρους απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας, μετά και από το τρίτο πακέτο οδηγιών. Οι αποφάσεις αυτής της περιόδου στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας αφορούν τα άρθρα του δικαίου του ανταγωνισμού για την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και τον έλεγχο συγκεντρώσεων, ενώ υπάρχει και αριθμός αποφάσεων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων στην αγορά ενέργειας.

Όσον αφορά το θέμα της παραβίασης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, μία πολύ σημαντική απόφαση είναι η C-553/12 P<sup>8</sup>. Πρόκειται για αίτηση αναιρέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τη χορήγηση ή τη διατήρηση σε ισχύ από την Ελληνική Δημοκρατία δικαιωμάτων για την εξόρυξη λιγνίτη υπέρ της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού ΑΕ (ΔΕΗ). «Η ΔΕΗ ιδρύθηκε το 1950 και ήταν δημόσια επιχείρηση που ανήκε στο Ελληνικό Δημόσιο. Με το τότε ισχύον καθεστώς είχε το αποκλειστικό δικαίωμα να παράγει, να μεταφέρει και να προμηθεύει ηλεκτρική ενέργεια στην Ελλάδα. Το 2001 η ΔΕΗ μετατράπηκε σε ανώνυμη εταιρεία βάσει του νόμου 2773/1999 για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, με τον οποίο μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία 96/92/ΕΚ. Η ΔΕΗ κατείχε όλους τους λιγνιτικούς σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής. Το 2003 η Επιτροπή έλαβε καταγγελία από ιδιώτη ότι η αποκλειστική άδεια αναζήτησε και εκμεταλλεύσεως του λιγνίτη στην Ελλάδα, που είχε παραχωρηθεί στη ΔΕΗ από το Ελληνικό Δημόσιο, αντέβαινε προς το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 82 ΕΚ. Με απόφασή της, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η παραχώρηση και η διατήρηση σε ισχύ των δικαιωμάτων αυτών αντέβαιναν στο άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 82 ΕΚ, εφόσον δημιουργούσαν ανισότητα ευκαιριών μεταξύ των επιχειρήσεων στην πρόσβαση σε πρωτογενή καύσιμα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και παρείχαν στη ΔΕΗ τη δυνατότητα να διατηρήσει ή να ενισχύσει τη δεσπόζουσα θέση της στην αγορά χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, με αποκλεισμό ή παρακώλυση της εισόδου νέων ανταγωνιστών στην εν λόγω αγορά. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η απελευθέρωση της αγοράς είχε καταληκτική ημερομηνία τον Φεβρουάριο του 2001 και στο πλαίσιο αυτό, η Ελληνική Δημοκρατία θέσπισε κρατικά μέτρα τα οποία αφορούσαν δύο διακριτές αγορές, την αγορά προμήθειας λιγνίτη και την αγορά χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία περιλαμβάνει την παραγωγή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας από σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής και την εισαγωγή ηλεκτρικής

<sup>8</sup> ΔΕΕC-553/12 P Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Dimosia Epicheirisi Ilektrismou AE (DEI) της 17.6.2014.

ενέργειας μέσω διατάξεων διασυνδέσεως. Η ΔΕΗ κατείχε δεσπύζουσα θέση στις δύο αυτές αγορές με μερίδιο μεγαλύτερο από 97 % και 85 % αντίστοιχα. Έτσι, δεν υπήρχε προοπτική για την είσοδο νέου ανταγωνιστή ικανού να μειώσει σημαντικά το μερίδιο αγοράς της ΔΕΗ στην αγορά χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας. Επίσης, την περίοδο εκείνη, η ΔΕΗ είχε δικαίωμα εκμετάλλευσης του 91% των συνολικών δημόσιων κοιτασμάτων, για τα οποία είχαν παραχωρηθεί δικαιώματα εκμετάλλευσης, ενώ εξασφάλισε χωρίς διαγωνισμό δικαιώματα αναζητήσεως σε ορισμένα εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα, για τα οποία δεν είχαν ακόμη παραχωρηθεί τα δικαιώματα εκμεταλλεύσεως. Δεδομένων όλων αυτών και του γεγονότος ότι το 60% της ηλεκτρικής ενέργειας που χρησιμοποιείται για την τροφοδότηση του διασυνδεδεμένου συστήματος παράγεται από λιγνίτη, η Επιτροπή υποστήριξε ότι τα μονοπωλιακά δικαιώματα εκμεταλλεύσεως του λιγνίτη δημιούργησαν ανισότητα ευκαιριών μεταξύ των επιχειρήσεων στην αγορά χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και νόθευσε, επομένως, τον ανταγωνισμό, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό τη δεσπύζουσα θέση της ΔΕΗ και αποκλείοντας ή παρακωλύοντας την είσοδο νέων ανταγωνιστών στην αγορά, παρά την απελευθέρωση της αγοράς χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας». Σύμφωνα με το ΔΕΕ, το άρθρο 86 παρ. 1 σε συνδυασμό με το 82 απαγορεύουν την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπύζουσας θέσεως στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, εφόσον η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Κατά τη νομολογία, «ένα κράτος μέλος παραβιάζει τις απαγορεύσεις που επιβάλλει το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 82 ΕΚ, όταν λαμβάνει νομοθετικό, κανονιστικό ή διοικητικό μέτρο που δημιουργεί κατάσταση όπου η δημόσια επιχείρηση στην οποία έχουν χορηγηθεί ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα οδηγείται, απλώς και μόνον με την άσκηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων που της έχουν χορηγηθεί, σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπύζουσας θέσης της ή όταν τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν κατάσταση που οδηγεί εκ των πραγμάτων την επιχείρηση αυτή σε τέτοια καταχρηστική συμπεριφορά»<sup>9</sup>. Καθεστώς ανόθευτου ανταγωνισμού μπορεί να επιτευχθεί μόνον εφόσον εξασφαλίζεται η ισότητα ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων επιχειρήσεων. Το ΔΕΕ αναφέρει ότι μπορεί να στοιχειοθετηθεί παράβαση των άρθρων 86, παράγραφος 1, ΕΚ και 82 ΕΚ, ανεξαρτήτως του αν υφίσταται πράγματι καταχρηστική συμπεριφορά. «Το ουσιώδες είναι ο προσδιορισμός εκ μέρους της Επιτροπής μιας πιθανής ή πραγματικής συνέπειας αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού δυνάμενης να προκύψει από το επίμαχο κρατικό μέτρο. Μια τέτοια παράβαση μπορεί να διαπιστωθεί όταν τα επίμαχα κρατικά μέτρα επηρεάζουν τη δομή της αγοράς δημιουργώντας άνισες συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, παρέχοντας τη δυνατότητα στη δημόσια επιχείρηση ή στην επιχείρηση στην οποία παραχωρήθηκαν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, να

<sup>9</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-462/99, Connect Austria Gesellschaft für Telekommunikation GmbH κατά Telekom-Control-Kommission της 22.5.2003, ΔΕΚ υπόθ. C-49/07 Μοτοσκλητιστική Ομοσπονδία Ελλάδος ΝΠΙΔ (ΜΟΤΟΕ) κατά Ελληνικού Δημοσίου της 1.7.2008.

διατηρήσει, εμποδίζοντας, για παράδειγμα, την είσοδο νέων ανταγωνιστών στην αγορά αυτή, να ενισχύσει ή να επεκτείνει τη δεσπόζουσα θέση της σε άλλη αγορά περιορίζοντας έτσι τον ανταγωνισμό, για τη διαπίστωση δε αυτή δεν απαιτείται να αποδειχθεί ότι υπήρξε πράγματι καταχρηστική πρακτική». Έπειτα, το ΔΕΕ υποστήριξε ότι το άρθρο 86 παρ. 1 της ΕΚ έχει εφαρμογή, αφενός, στις δημόσιες επιχειρήσεις και, αφετέρου, στις επιχειρήσεις στις οποίες τα κράτη μέλη παραχωρούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα. Τέλος, το Δικαστήριο, σε απάντηση προς το επιχείρημα της ΔΕΗ ότι η άσκηση των δικαιωμάτων εκμεταλλεύσεως του λιγνίτη, των οποίων απολαύει, δεν μπορούσε να οδηγήσει στην επέκταση της δεσπόζουσας θέσης της από την αγορά προμήθειας του λιγνίτη στην αγορά χονδρικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, κατά παράβαση των άρθρων 86, παράγραφος 1, ΕΚ και 82 ΕΚ, εφόσον δεν συντρέχουν εν προκειμένω οι προϋποθέσεις εφαρμογής της θεωρίας της επεκτάσεως της δεσπόζουσας θέσεως, διατύπωσε τη σκέψη ότι κατά πάγια νομολογία, οι πρακτικές μιας επιχειρήσεως που κατέχει δεσπόζουσα θέση, οι οποίες τείνουν να επεκτείνουν την εν λόγω θέση, νοθεύοντας τον ανταγωνισμό, σε παραπλήσια αλλά διακριτή αγορά, συνιστούν καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ. Η επέκταση δεσπόζουσας θέσεως, χωρίς τούτο να δικαιολογείται αντικειμενικώς, απαγορεύεται καθαυτή από το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 82 ΕΚ, όταν η εν λόγω επέκταση είναι αποτέλεσμα κρατικού μέτρου.

Μια απόφαση του ΔΕΕ εκείνης της εποχής σχετική με κρατικές ενισχύσεις στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας είναι η C-411/12<sup>10</sup>. Πρόκειται για υπόθεση όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσέφυγε κατά της Ιταλικής Δημοκρατίας, ισχυριζόμενη ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν έλαβε τα απαραίτητα μέτρα για την ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης που κρίθηκε ασύμβατη με την εσωτερική αγορά. Όταν μία κρατική ενίσχυση είναι ασύμβατη με την αγορά, πρέπει να ληφθούν χωρίς καθυστέρηση μέτρα που να αποκαθιστούν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό<sup>11</sup>. Η ανάκτηση της κρατικής ενίσχυσης πρέπει να είναι άμεση και αποτελεσματική και τίθεται στην αρμοδιότητα του κράτους μέλους να αποφασίσει τις διαδικασίες με τις οποίες αυτό θα συμβεί. Το ΔΕΕ καταδίκασε την Ιταλική Δημοκρατία στην συγκεκριμένη υπόθεση γιατί δεν υιοθέτησε τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να ανακτηθεί η κρατική ενίσχυση που κρίθηκε παράνομη και ασύμβατη με την εσωτερική αγορά.

Επίσης, αντίστοιχη απόφαση υπήρξε η C-446/10 P (R)<sup>12</sup>. Πρόκειται και αίτηση αναιρέσεως της Alcoa Trasformazioni Srl κατά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με την οποία ζητάει από το Δικαστήριο την αναίρεση της απόφασης της 9<sup>ης</sup> Ιουλίου 2010, η οποία προέβλεπε την ανάκτηση της κρατικής ενίσχυσης που δόθηκε από την Ιταλική Δημοκρατία στην Alcoa Trasformazioni Srl. Η αναιρεσείουσα είναι ιταλική εταιρεία που ανήκει στην

<sup>10</sup> ΔΕΕ υπόθ. C-411/12 της 12.12.2013.

<sup>11</sup> ΔΕΚ υπόθ. C-232/05 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας της 5.10.2006.

<sup>12</sup> ΔΕΕ υπόθ. C-446/10 P (R) της 14.12.2011.



αμερικανική εταιρεία Alcoa και διέθετε δύο εργοστάσια παραγωγής πρωτογενούς αλουμινίου, τα οποία πώλησε στην Alumix Spa, στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης της τελευταίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αφού εξέτασε μέτρα υπέρ της Alumix κατά τη διάρκεια της ιδιωτικοποίησής της, συμπεριλαμβανομένης της χορήγησης των προτιμησιακών τιμών ηλεκτρισμού από την Nazionale Energia Elettrica (ENEL), μια δημόσια οργάνωση παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας, κατάληξε στο συμπέρασμα ότι δεν συνιστά κρατική ενίσχυση. Στα χρόνια αμέσως μετά την έκδοση της απόφασης Alumix, το ιταλικό σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας αναδιαρθρώθηκε με σκοπό τη σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ. Κατ'αρχάς, μετά την ιδιωτικοποίησή της, η ENEL χρέωνε στην αναιρεσείουσα την πλήρη τιμή που κανονικά εφαρμόζεται έναντι των μεγάλων βιομηχανικών πελατών, ενώ άλλοι καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας έπρεπε να παράσχουν τα κεφάλαια που είναι απαραίτητα προκειμένου να συνεχίζουν να επωφελούνται από το συγκεκριμένο τιμολόγιο. Το 2005 έγινε παρέκταση της προνομιακής τιμής από τις ιταλικές αρχές στην αναιρεσείουσα μέχρι το 2010. Το 2009 εκδόθηκε απόφαση σύμφωνα με την οποία η κρατική αυτή ενίσχυση από την Ιταλική Δημοκρατία ήταν ασύμβατη με την εσωτερική αγορά. Επί αυτής της απόφασης ασκήθηκε η εν λόγω αναίρεση, η οποία απορρίφθηκε από το ΔΕΕ.

Και οι δύο τελευταίες αποφάσεις αποτελούν περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου 108 ΣΛΕΕ. Το άρθρο αυτό εφαρμόζεται σε συνδυασμό με το άρθρο 107 ΣΛΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, η Επιτροπή εξετάζει διαρκώς τα καθεστάτα ενισχύσεων στα κράτη μέλη και προτείνει τα κατάλληλα μέτρα για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Αν η Επιτροπή διαπιστώσει ότι μία ενίσχυση είναι ασύμβατη με την εσωτερική αγορά, αποφασίζει ότι το κράτος πρέπει να την καταργήσει ή να την τροποποιήσει εντός ορισμένης προθεσμίας. Εάν το κράτος δεν συμμορφωθεί με αυτό, η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει απ' ευθείας στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 108 ΣΛΕΕ συμπληρώνει ο Κανονισμός 659/99, ο οποίος αναφέρεται λεπτομερώς στις κρατικές ενισχύσεις και τη συμβατότητά τους με την εσωτερική αγορά.

### III. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάστηκε το τρίτο ενεργειακό πακέτο, ως προς τις μεταβολές που έφερε στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο. Η μετάβαση από το δεύτερο ενεργειακό πακέτο, του 2003, στο τρίτο πακέτο, του 2009, ήταν αρκετά γρήγορη και υπήρξε το αποτέλεσμα της μη ικανοποιητικής εφαρμογής των προηγούμενων Οδηγιών. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε σχετικά με την διαπίστωση του ρυθμού ανάπτυξης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς, δεν είχε τα αποτελέσματα που τα ευρωπαϊκά όργανα επιθυμούσαν, με συνέπεια να επιταχυνθούν οι διαδικασίες για την υιοθέτηση νέου πλαισίου<sup>13</sup>. Το προοίμιο, άλλωστε, της Οδηγίας 2009/72/EK, το οποίο αναφέρει ότι *«Ωστόσο, υπάρχουν σήμερα εμπόδια στην πώληση ηλεκτρικής ενέργειας στην Κοινότητα ισότιμα και χωρίς διακρίσεις ή μειονεκτήματα. Συγκεκριμένα, δεν παρέχεται ακόμη πρόσβαση στο δίκτυο χωρίς διακρίσεις και με εξίσου αποτελεσματική ρυθμιστική εποπτεία σε όλα τα κράτη μέλη»*, αποδεικνύει τα κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλήματα που υπήρχαν ως προς την λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

---

<sup>13</sup> ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΔΗ, Α, Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 39.

## ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας πέρασε, όπως και στις υπόλοιπες αγορές, από διάφορα στάδια έως ότου ωριμάσει. Η μετάβαση από το μονοπωλιακό μοντέλο στο μοντέλο της ελεύθερης αγοράς υπήρξε μια διαδικασία που διήρκησε έτη. Οι τρεις ενεργειακές δέσμες, άλλωστε, αποδεικνύουν πως δεν ήταν μία απλή υπόθεση, αντίθετα χρειάστηκε συνεχής νομοθετική παρέμβαση προκειμένου να αλλάξει η δομή και λειτουργία της αγοράς. Το έργο των νομοθετικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης βοήθησε το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο έχει την αρμοδιότητα να ερμηνεύει τις Συνθήκες και τη νομοθεσία, καθώς και να εξασφαλίζει την τήρηση των νόμων μέσα στο πλαίσιο της Ένωσης, δρώντας ως οιοσδήποτε διαμεσολαβητής ανάμεσα στα κράτη μέλη και στα Ευρωπαϊκά όργανα. Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ανταγωνισμού, το ΔΕΕ έχει διπλή αρμοδιότητα, αφενός, την εξέταση της νομιμότητας των πράξεων των Ευρωπαϊκών οργάνων και αφετέρου, την απάντηση σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία του Ευρωπαϊκού Δικαίου, προκειμένου το εθνικό δικαστήριο να εκδώσει απόφαση<sup>1</sup>. Στις υποθέσεις ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, το ΔΕΕ κλήθηκε να ερμηνεύσει τα άρθρα του Δικαίου του Ανταγωνισμού και να ελέγξει κατά πόσο μία σειρά περιπτώσεων που τέθηκαν ενώπιον του ενέπιπταν στην εφαρμογή των άρθρων αυτών. Το Δικαστήριο, δηλαδή, εξειδίκευσε έννοιες, το νόημα των οποίων σε πολλές περιπτώσεις αμφισβητήθηκε και κάλυψε έτσι ερμηνευτικά κενά που προέκυψαν. Αυτό έγινε κατά κόρον με το άρθρα 101, 102 και 106 ΣΛΕΕ, στα οποία ενέπιπτε η πλειονότητα των υποθέσεων τις οποίες χειρίστηκε το ΔΕΕ από τα πρώτα κιόλας βήματα που έγιναν για το άνοιγμα της αγοράς ενέργειας.

Παρ' όλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει όλα αυτά τα χρόνια τόσο από τους λήπτες αποφάσεων, τα όργανα δηλαδή που διαμορφώνουν πολιτική, όσο και από τους αποδέκτες, αυτούς δηλαδή που καλούνται να εφαρμόσουν όσα υιοθετούνται, ο στόχος του Ευρωπαϊκού δικαίου του Ανταγωνισμού, ο οποίος σύμφωνα με νομολογία του ΔΕΕ είναι ένα εφικτό μοντέλο ανταγωνισμού, το επίπεδο ανταγωνισμού, δηλαδή, που είναι αναγκαίο για τη δημιουργία μίας ενιαίας αγοράς όπου θα επικρατούν συνθήκες παρόμοιες με αυτές που ισχύουν στις εθνικές αγορές, δεν έχει επιτευχθεί. Αυτό πηγάζει από το γεγονός πως μολονότι τα απαραίτητα μέτρα για το άνοιγμα της αγοράς έχουν ληφθεί, σε πρακτικό επίπεδο παρατηρείται οι πρώην μονοπωλιακές δημόσιες επιχειρήσεις να διατηρούν τη δεσπόζουσα θέση τους και να μην εισέρχονται στην αγορά νέοι παίκτες. Αυτό, σε συνδυασμό με τα

---

<sup>1</sup>JONES, A, SUFRIN, B, EC Competition Law, Oxford University Press, 2000, σελ. 65-66.

ιδιαίτερα τεχνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της αγοράς, όπως η δυσκολία αποθήκευσης και μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας και το υψηλό κόστος δημιουργίας δικτύων, καθιστούν την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας μία αγορά μη ευέλικτη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη συνεχούς προσπάθειας, σε νομοθετικό επίπεδο, και συνεχούς παρέμβασης με σκοπό τον έλεγχο της τήρησης των κανόνων του Δικαίου του Ανταγωνισμού. Η απελευθέρωση, δηλαδή, της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας δεν αποτελεί μία διαδικασία η οποία ολοκληρώθηκε με την υιοθέτηση του τρίτου ενεργειακού πακέτου το 2009, αντίθετα πρέπει να επιδιωχθεί η διατήρηση των κεκτημένων όλων αυτών των χρόνων με παράλληλη επίλυση των προβλημάτων που έχουν ανακύψει, με σκοπό να επιτευχθεί μελλοντικά η επικράτηση μιας απόλυτα απελευθερωμένης αγοράς, η οποία θα συνάδει με το σκοπό της οικονομικής ενοποίησης<sup>2</sup>.

---

<sup>2</sup>JAKOVAC, P, Electricity Directives and evolution of the EU internal electricity market, Professional paper, 2012.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΟΥ, Ε, *Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας: Η οδηγία 96/92/ΕΚ και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη*, Πρακτικά ημερίδας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002.

ΒΕΛΕΓΡΑΚΗΣ, ΕΜ, *Η απορρύθμιση των κρατικών μονοπώλιων και η ηλεκτρική ενέργεια* [2005] ΝοΒ.

ΓΑΛΑΝΗΣ, Θ, *Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

ΗΛΙΑΔΟΥ, ΑΙΚ, *Απελευθέρωση αγοράς ενέργειας κατά το ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

ΚΕΚΕΛΕΚΗΣ, Μ, *Έλεγχος των κρατικών ενισχύσεων*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ, ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ, ΤΡΟΚΟΥΔΗ, Α, *Η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας: από την πρώτη στην Τρίτη ενεργειακή δέσμη και ο ρόλος του ρυθμιστή και του διαχειριστή*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

ΜΑΡΙΝΟΣ, Μ.-Θ., *Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ε, *Εσωτερική αγορά ενέργειας: Εξελίξεις και προοπτικές*, ΕΕΕυρΔ 1996.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΗ, Μ, *Το δίκαιο της ενέργειας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, *Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και κανόνες ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002.

ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ, Χ, *Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας βάσει του κοινοτικού δικαίου*, ΕΕΕυρΔ 2000.

ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν, *Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η Εξέλιξη της Αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της Ενέργειας*, σε Φαραντούρης Ν.Ε. (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

## **ΞΕΝΗ**

BELLAMY & CHILD, *European Community Law of Competition*, Oxford University Press, 2007, 6<sup>th</sup> Edition.

JAKOVAC, P, *Electricity Directives and evolution of the EU internal electricity market*, Professional paper, 2012.

JONES, A, SUFRIN, B, *EC Competition Law*, Oxford University Press, 2000.

SCHOLZ, U, PURPS,S, *The application of EC Competition Law in the energy sector*, Journal of European Competition Law & Practice, 2010, Vol 1, No1.

RITTER, L, BRAUN D, *European Competition Law: A practitioner's guide*, Klumer Law International, 2004, 3<sup>rd</sup> Edition.

## **ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΚ/ΔΕΕ**

ΔΕΚ υπόθ. 322/81 *Michelin* v Commission της 9.11.1983.

ΔΕΚ υπόθ. C-271, 281 και 289/90 *Ισπανία κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 17.11.1992.

ΔΕΚ υπόθ. C-179/90 *Merci convenzionali porto di Genova SpA κατά Siderurgica Gabrielli SpA* της 10.12.1991.

ΔΕΚ C-320/91 *Corbeau* της 19.5.1993.

ΔΕΚ υπόθ. C-41/90 *Klaus Hofner και Fritz Elser κατά Macrotron GmbH* της 23.4.1991.

ΔΕΚ υπόθ. C-260/89 *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE και Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou κατά Dimotiki Etairia Pliroforissis και Sotirios Kouvelas και Nicolaos Avdelias και άλλοι* της 18.6.1991.

ΔΕΚ υπόθ. C-155/73 *Giuseppe Sacchi* της 30.4.1974.

ΔΕΚ υπόθ. 30/87 Corinne Bodson κατά SA Pompes funèbres des régions libérées της 4.5.1988.

ΔΕΚ υπόθ. 15/74 Centrafarm και Adriaande Peijper κατά Sterling Drug της 31.10.1974.

ΔΕΚ υπόθ. C-393/92 Commune d'Almelo και λοιποί κατά NV Energiebedrijf Ijsselmij της 27.4.1994.

ΔΕΚ υπόθ. 13/93 P Rendo NV, Centraal Overijsselse Nutsbedrijven NV και Regionaal Energiebedrijf Salland NV κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 19.10.1995.

ΔΕΚ υπόθ. C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandelop Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 21.9.2006.

ΔΕΚ υπόθ. C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P Aalborg Portland A/S και λοιποί κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 7.1.2004.

ΔΕΚ υπόθ. C-17/03 Vereniging voor Energie, Milieu en Water και λοιποί κατά Directeur van de Dienstuitvoeringtoezicht energie της 7.6.2005.

ΔΕΚ υπόθ. C-18/88 Régie des télégraphes et des téléphones κατά GB-Inno-BM SA της 13.12.1991.

ΔΕΚ υπόθ. 311/84 SA Centre belge d'études de marché - télémarketing (CBEM) κατά SA Compagnie luxembourgeoise de télédiffusion (CLT) και SA Information publicité Benelux (IPB) της 3.10.1985.

ΔΕΚ υπόθ. C-159/94 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας της 23.10.1997.

ΔΕΚ υπόθ. C-196/07 Επιτροπών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Βασιλείου της Ισπανίας της 6.3.2008.

ΔΕΕC-553/12 P Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Dimosia Epicheiris iElektrismou AE (DEI) της 17.6.2014.

ΔΕΚ υπόθ. C-462/99, Connect Austria Gesellschaft für Telekommunikation GmbH κατά Telekom-Control-Kommission της 22.5.2003.

ΔΕΚ υπόθ. C-49/07 Μοτοσυκλετιστική Ομοσπονδία Ελλάδος ΝΠΙΔ (ΜΟΤΟΕ) κατά Ελληνικού Δημοσίου της 1.7.2008.

ΔΕΕ υπόθ. C-411/12 Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ιταλικής Δημοκρατίας της 12.12.2013.

ΔΕΚ υπόθ. C-232/05 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας της 5.10.2006.

ΔΕΕ υπόθ. C-446/10 P (R) Alcoa Trasformazioni Srl κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 14.12.2011.

## **ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ**

Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), άρθρα 101, 102, 106, 107, 108.

*Οδηγία 1996/92/ΕΚ* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1996 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

*Οδηγία 2003/54/ΕΚ* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/ΕΚ.

*Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1228/2003* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας.

*Απόφαση 2003/796/ΕΚ* της Επιτροπής, της 11ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο.

*Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 139/2004* του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων ("Κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων").



*Οδηγία 2009/72/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009 , σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/EK.*

*Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 714/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009 , σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003.*

*Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009 , για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας.*